

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

18 september 1968

53e jrg.

No. 2662

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;

H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

Drs. A de Wit

was 15 september jl. vijftig jaar verbonden aan het Nederlandsch Economisch Instituut. Hij kwam er in de periode dat de onvergetelijke secretaris M. F. J. Cool van het instituut een vlucht- en werkplaats voor jonge economen maakte. De Wit ging meewerken aan een van de naoorlogse plannen in voorbereiding: de oprichting van een verkeerswetenschappelijk instituut.

Wat we nog aan geregeld werk deden, werd afgebroken door de mannenjacht in Rotterdam van november 1944. Terwijl haastig contacten werden gelegd en hersteld, misten we De Wit. De volgende dag was hij er weer, zwijzaam en uiterlijk rustig als altijd. Heel geleidelijk kwamen we te weten, dat hij inderdaad gevangen was genomen en op een gegeven moment geweigerd had verder te gaan. Het tussenspel bleef onbekend, maar wij kenden voortaan de man, die hij ook in de volgende jaren zou blijven, beheerst naar buiten, een vriend op wie men bouwen kon en een man die precies weet waar hij de streep getrokken had, tot waar hij gaan wilde.

Toen de bevrijding kwam, maakten deze eigenschappen hem tot de medewerker bij uitstek van een blad, dat een open tribune wil zijn. Hij trad toe tot de redactiegroep en gaf het blad zijn gehele kracht, de jaren door; zo kwam het dat de redactie harerzijds hem graag *ESB* in handen gaf.

Wat hij leest, wordt niet in de hoogte gestoken of in de

grond gestampt naar gelang het al dan niet met de persoonlijke inzichten van de redacteur strookt. Het wordt gewogen, gekeurd en dan komen — ook dat is *ESB*-traditie — de vragen aan de auteur: „Zou dit, zo gesteld, inderdaad wel houdbaar blijken; zou verheldering niet mogelijk zijn?”

De commissie van redactie is de redacteur-secretaris, de spil, bijzonder dankbaar voor zijn inbreng in het werk, maar vooral voor de inbreng van zijn persoon. Het is een grote verantwoordelijkheid in feite de laatste man te zijn die doet publiceren, waarvoor tenslotte een groep medeverantwoordelijkheid moet nemen. Met De Wit op de uitkijkpost aan de Coolhaven wisten we allen, dat we niet uit de koers zouden raken.

De laatste maanden laat zijn gezondheid te wensen over. Het vijftigjarige feest hebben we gelukkig toch samen kunnen vieren, meer in kleine kring, omdat hij met ziekteverlof is. Reindicaties doen ons hopen dat we onze vriend en collega over enige tijd weer op zijn vertrouwde plaats zullen weten, voor vele jaren.

Met ons zullen velen deze wens delen, ook in het maatschappelijk en kerkelijk werk, waar hij met dezelfde bescheidenheid een niet aflatende kracht ten goede is.

H. W. L.

Dienstverlening binnen en buiten het bruto nationaal produkt*

Dienstverlening gemeten in toegevoegde waarde, maar vooral in werkgelegenheid wordt hoe langer hoe belangrijker. Deze stelling komt men herhaaldelijk tegen, o.m. in een onlangs in *ESB* verschenen artikel van de hand van Drs. M. Kok¹. In ons artikel is gepoogd met behulp van materiaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek bovenvermelde hypothese te toetsen. Alvorens over te gaan tot de behandeling van de dienstensector, hebben we het nuttig geoordeeld het in de statistiek gehanteerde begrip „Bruto Nationaal Produkt” nader op zijn merites te onderzoeken.

HET BRUTO NATIONAAL PRODUKT

De gebruikelijke maatstaf voor internationale welvaartsvergelijking is het begrip Bruto Nationaal Produkt (BNP). Ook als men zich een indruk wil vormen van het economisch groeitempo van bijv. een bepaald land is het opnieuw het BNP, waarvan het stijgingspercentage wordt bepaald. Toch kleven aan deze maatstaf grote bezwaren. Zo zijn twee belangrijke punten van kritiek uit de welvaarts-economie (welfare economics) de volgende. Indien een consument twaalf eenheden van een bepaald goed koopt is onder bepaalde voorwaarden de prijs per eenheid wel een goede indicatie van het nut dat de consument ondervindt van de twaalfde eenheid van dit goed (tweede wet van Gossen: prijs = grensnut), maar het nut van de eerste tot en met de elfde eenheid is stuk voor stuk groter, zij het in afnemende mate (eerste wet van Gossen) dan het nut van de twaalfde eenheid. In het BNP wordt dit intramarginale nut van de consument verwaarloosd. Een ander bezwaar dat welvaarts-economen hebben tegen het BNP als welvaartsmaatstaf is dat het BNP de inkomensverdeling verwaarloost. Hierachter zit het belangrijke, maar nog niet opgeloste probleem van de nutsaggregatie.

INHOUD

<i>Prof. Drs. H. W. Lambers:</i>	
Drs. A. de Wit	857
<i>Drs. A. C. van Wickeren:</i>	
Dienstverlening binnen en buiten het bruto nationaal produkt	858
<i>Dr. M. Weisglas:</i>	
De toekomst der internationale economische betrekkingen (I)	863
<i>Mr. H. G. M. van der Voort:</i>	
Beleggingsmaatschappijen en beleggingsfondsen in de fiscale branding (I)	866
Boekbesprekingen	872
Mededelingen	874
Geld- en kapitaalmarkt	875
Recente publikaties	876

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Ofschoon wij beide punten van kritiek onderschrijven kunnen zij in dit verband buiten beschouwing blijven omdat wij een beperkter inhoud aan het begrip welvaart geven. Niet welvaart in de zin van psychische ervaringstoestand, welzijn zo men wil, doch het begrip *reële consumptie, inclusief de consumptie van vrije tijd*, zal in dit opstel als welvaarts criterium gelden. Een ander belangrijk punt, waaraan geen aandacht zal worden geschonken, zijn de prijzen waarin het BNP is uitgedrukt. Dit punt is onlangs in de kolommen van dit tijdschrift door Drs. R. Iwema² aan de orde gesteld.

Twee andere bedenkingen tegen het BNP als welvaarts criterium in beperkte zin, die wel aandacht zullen krijgen, kunnen als volgt kort omschreven worden. Vele activiteiten die de reële consumptie sterk beïnvloeden, worden niet in het BNP begrepen; een groot aantal andere activiteiten, waarvan de prijs geen enkele relatie met het marginale nut heeft, worden wel in het BNP opgenomen. Nu is dit in het geheel niet onbekend, maar meer en meer ontstaat de indruk dat deze bezwaren in betekenis toenemen, zoals met voorbeelden zal worden aangetoond.

ACTIVITEITEN NIET IN HET BNP BEGREPEN

In het BNP als statistische grootheid is doorgaans alleen begrepen de toegevoegde waarde van die sectoren, wier produkten op een markt verkocht worden en voor zover deze produkten in het ruilverkeer komen. Soms wordt het BNP van ontwikkelingslanden gecorrigeerd voor de consumptie van eigen produkten door de agrarische bevolking en voor de investeringen (in bijv. irrigatiesystemen, opstallen enz.) door deze bevolking zelf tot stand gebracht. In industrielanden evenwel, met een relatief geringe agrarische bevolkingsgroep, die bovendien gekenmerkt wordt door een gespecialiseerde produktiestructuur en een gedifferentieerd consumptiepatroon, is het effect op het BNP door verwaarlozing van bedoelde reële consumptie gering.

Belangrijker in deze landen is de invloed op hun BNP door het buiten beschouwing laten van de prestaties van huisvrouwen en „doe-het-zelvers”. Daar het hier twee „sectoren” betreft wier relatieve omvang de laatste jaren, met name in ons land, aan een voortdurende wijziging onderhevig is, geeft het BNP uit dien hoofde een vertekend

* Na het ter perse gaan van dit artikel werden wij geattendeerd op de recent verschenen CBS-statistiek *Arbeidsvolume en geregistreeerde arbeidsreserve 1947-1966*. Deze uitgave maakt het berekenen van het volume loontrekkers via de uitgekeerde loonsommen overbodig.

Bij vergelijking van de stijgingspercentages, berekend langs de directe weg met die verkregen volgens de door ons gebruikte (indirecte) methode, blijkt dat de werkgelegenheid in de diverse sectoren zich iets minder verschillend heeft ontwikkeld dan tabel 4 suggereert. Blijkbaar heeft het prijsmechanisme in de sectorale loonvorming een rol gespeeld. Voor het overige kunnen alle conclusies van dit artikel gehandhaafd blijven. T.z.t. hopen we echter op de genoemde CBS-statistiek terug te komen.

¹ „Polak en de economie. De economische fundering van de toekomstvisie van Prof. Dr. F. L. Polak”, in *ESB* van 24 juli 1968.

² „Revisering van de economische chronometer”, in *ESB* van 14 augustus 1968.

beeld van de stijging van de reële consumptie.

Veronderstellen we dat tussen twee, tamelijk ver uit elkaar gelegen tijdstippen, twintig procent méér huisvrouwen aan het arbeidsproces gaan deelnemen. Het verlies aan vrije tijd kunnen ze gedeeltelijk compenseren door het aanschaffen van huishoudelijke apparaten en door het afstoten van een deel van de huishoudelijke taken aan beroepsinstellingen als wasserijen, kindercrèches enz. Zowel de produktie van huishoudelijke apparaten, als de produktie van deze beroepsinstellingen zal sterk toenemen, terwijl deze laatste bedrijven in hun behoefte aan arbeid kunnen voorzien door op speciale voorwaarden gehuwde vrouwen aan te trekken.

Het is duidelijk dat de stijging van het BNP die het gevolg is van deze ontwikkeling de stijging van de reële consumptie sterk overtreft. Met de verminderde consumptie van vrije tijd wordt geen rekening gehouden en een stuk produktie, dat vroeger niet als zodanig werd erkend omdat het buiten het ruilverkeer stond, wordt als stijging van het BNP aangemerkt. In feite stijgt het BNP alleen indien en voor zover er door voortgezette specialisatie een grotere reële produktie wordt voortgebracht. Tegenover deze grotere reële produktie staat een vergrote reële consumptie van de gezinnen, waarvan de vrouw is gaan deelnemen aan het arbeidsproces.

Een andere te onderkennen tendens is de sterk toenemende activiteit van „doe-het-zelvers”. Arbeidstijdverkorting, steeds kostbaarder en tevens slechter wordend dienstbetoon én de voorziening van de consument met steeds meer duurzame, dus om onderhoud vragende, consumptiegoederen, zijn ontwikkelingen die hand in hand gaan in de welvaartsstaat. Zij vormen tevens de voedingsbodem voor een levendige doe-het-zelf-cultuur. Het geruisloos verdwijnen van al deze dienstverlening-aan-zichzelf uit het BNP maakt, dat een heel stuk reële produktie (en consumptie) hierin niet meer wordt begrepen, terwijl voor de consumptie van vrije tijd, reële vrije tijd wel te verstaan, de geschetste ontwikkeling grote gevolgen heeft.

PRIJS GEEN INDICATIE VAN HET GRENSNUT

Zolang het gehele of nagenoeg het gehele BNP op de markt wordt aangeboden doet het er niet toe, afgezien van het eerder genoemde intra-marginale nut voor de consument, uit welke produkten het BNP bestaat. Immers het nut van alle, door de afzonderlijke consumenten op een bepaald tijdstip aangeschafte, eenheden produkt van dezelfde prijs is gelijk. Zo langzamerhand evenwel wordt door de overheden der westerse geïndustrialiseerde landen zo'n 15 à 25% van de produktiefactoren aan het vrije ruilverkeer onttrokken. De motieven hiervoor zijn bekend. Het gaat om activiteiten, die door de respectievelijke overheden nú of in de toekomst van groot algemeen belang geacht worden, maar die bezwaarlijk aan het particuliere initiatief overgelaten kunnen worden. Immers, weliswaar zou een aantal van bedoelde activiteiten verwezenlijkt worden, doch het staat in geen geval vast dat dit in de geest van het algemeen belang zou gebeuren. Men denke aan politie, brandweer, openbaar vervoer, post, telegraaf, telefoon, openbare nutsbedrijven, sportaccommodatie, plantsoenen, kunst, enz. Andere activiteiten zouden helemaal niet ontplooid worden omdat zij uitzonderlijk grote kapitalen en/of een visie op langere termijn, dan waarop individuen en ondernemingen beslissingen nemen, vergen. Ten slotte kunnen van sommige activiteiten de risico's uit-

zonderlijk groot of de externe effecten bijzonder belangrijk zijn.

In al deze gevallen worden, tenzij het om rendabele overheidsbedrijven gaat, de nuttigheidsuitspraken van de consument vervangen door nuttigheidsuitspraken van de overheid. Op geen enkele wijze evenwel is aan te tonen dat het nut van een overheidsapparaat nú gelijk is aan de kosten van dat apparaat nú. Het waarden van het door de overheid voortgebrachte deel van het BNP tegen kostprijs berust op een eenvoudige afspraak. Met name bij internationale welvaartsvergelijkingen treden verschillen in efficiëntie van de respectievelijke overheidshuishoudingen en divergenties in de consumentenwaarderingen niet aan het licht. Daar het ook hier een aan betekenis toenemende ontwikkeling betreft kan men niet anders concluderen dan dat het BNP ook uit dit oogpunt een aan onbetrouwbaarheid winnende maatstaf van de reële consumptie is.

DE ONDERVERDELING VAN HET BNP IN ENKELE HOOFDSECTOREN

Een vluchtige blik op de tabel waarin Drs. Kok de toekomstige werkgelegenheid, verdeeld over de drie traditionele hoofdsectoren landbouw, industrie en diensten, naar de opvatting van drie deskundigen weergeeft³, doet reeds twee aspecten naar voren komen: 1. omtrent de definitie van genoemde sectoren bestaat geen communis opinio, 2. het aandeel van de dienstensector (hieronder vallen alle activiteiten die niet in de eerste twee sectoren zijn ondergebracht) in de totale werkgelegenheid is te groot om een dergelijke indeling nog zinvol te kunnen doen zijn.

In het algemeen kan gesteld worden, dat men bij het aggregeren van activiteiten tot sectoren en van het samenvoegen van sectoren tot hoofdsectoren stuit op het probleem, dat al naar gelang het doel dat men nastreeft, met de sectoranalyse de aggregatie naar andere criteria dient te geschieden. Beoogt men bijv. een rangschikking naar de aard van de output (bijv. in landbouwprodukten, industrieprodukten en immateriële produkten of diensten) dan ligt een andere indeling in de rede dan indien men sectoren met zoveel mogelijk gelijke inputstructuur wil samenstellen. Wenst men de relaties van de te onderscheiden sectoren met te bepalen afnemers (bedrijfstakken of finale bestedingscategorieën) te onderstrepen dan is een nog weer andere onderverdeling doelmatig.

Uit het voorgaande, in samenhang met de tabel van Drs. Kok³, zijn drie voorlopige conclusies te trekken.

- Het is niet verwonderlijk dat het relatieve aandeel van de drie sectoren landbouw, industrie en diensten in het BNP of de totale werkgelegenheid bij verschillende auteurs of in verschillende statistieken verschilt⁴.

³ Voor een beter begrip geven wij de door de heer Kok vermelde tabel hier nog even weer:

Procentuele verdeling van de beroepsbevolking

Jaartal	Auteur	Landbouw	Industrie	Diensten
Ca. 1980	Polak	10	10	80
Ca. 2000	Zimmerman	5	25	70
Ca. 2000	Fourastié	10	10	80

⁴ Uiteraard beschrijven de bedoelde auteurs, c.q. statistieken de situatie in hetzelfde land en gedurende dezelfde periode.

TABEL 1.

*De beroepsbevolking van Haarlem en Eindhoven,
verdeeld over enkele categorieën
(in %)*

	Industrie en ambacht	Bouwnijver- heid	Openbare nuts- bedrijven	Handel, banken, verzekering- en	Communi- catie, vervoer	Over- heid	Onderwijs	Diverse diensten	Totaal
Haarlem	31,1	9,8	2,0	20,0	7,8	6,2	3,9	19,2	100
Eindhoven	51,7	7,2	0,7	13,9	3,5	6,1	3,9	13,0	100

- Indien bedoelde percentages evenwel ontleend zijn aan analyses of statistieken die over hetzelfde verschijnsel pogen te informeren, dan wekken de genoemde verschillen verwarring.
- Het voorgaande kan tevens een leidraad vormen voor het nader onderverdelen van de dienstensector.

Theoretisch is hiermee de zaak opgelost. Op een praktische vraag zal in de volgende paragraaf nader worden ingegaan.

DE DIENSTENSECTOR NADER BESCHOUWD

De in de vorige paragraaf aangekondigde vraagstelling is: Staan de statistieken van het CBS toe de „diensten” onder te verdelen in een relatief groot aantal subsectoren, zodat bijv. een inzicht verworven kan worden in de toekomstige werkgelegenheid in elk van hen?:-

• Het materiaal dat in eerste instantie in dit verband waardevol lijkt, zijn de Nationale Rekeningen (NR) en in het bijzonder daarvan de tabellen 26 en 27 en de Beroepstelling (BT) 1960 en daarvan met name de tabellen 15 en 29. In het algemeen kan gesteld worden dat de eerste twee tabellen een meer globaal beeld voor meerdere jaren geven, terwijl de laatste twee een gedetailleerde waarneming inhouden voor slechts één jaar ⁵.

Daar het bestek van een tijdschriftartikel niet toelaat alle hierboven genoemde CBS-statistieken in extenso af te drukken, hebben we onze toevlucht gezocht tot het geven van bedoelde informatie in resumé-vorm. Wij beseffen dat wij meer van de lezer verlangen dan redelijkerwijze door de auteur van een *ESB*-artikel van zijn lezers verlangd mag worden. Niettemin verwijzen wij de geïnteresseerden onder de lezers, met het oog op het navolgende, naar onderstaand overzicht.

Overzicht van informatie betreffende de dienstensector

Tabel 29 BT:	Voor 1960 de beroepsbevolking naar positie, in bedrijf, beroep, opleidingsniveau en geslacht. In deze tabel worden enkele honderden dienstverlenende beroepen onderscheiden.
Tabel 15 BT:	Voor 1960 het aantal werknemers in o.a. 17 (waaronder 3 overheidsdienst-verlenende sectoren onderverdeeld naar kwaliteit zoals zelfstandig, vrouw of kind van eigenaar, in loondienst als directeur, leidinggevende functionaris, employé of arbeider.
Tabel 26 NR:	De uitgekeerde loon- en salarissommen (inclusief Sociale Lasten) in 7 overheidssectoren in de jaren 1954 t/m 1964.
Tabel 27 NR:	De uitgekeerde loon- en salarissommen (inclusief Sociale Lasten) in o.a. 12 andere dienstverlenende bedrijfstakken in de jaren 1954 t/m 1964.
Tabel 26 en 27 NR:	De totale uitgekeerde loonsom in de jaren 1954 t/m 1964.

Men zou naar aanleiding van dit overzicht de volgende o.i. zinvolle vragen kunnen formuleren:

1. Kunnen de beroepsbeoefenaren uit tabel 29 BT zodanig over tabel 15 BT (waarbij de daarin genoemde totalen als controlecijfers fungeren) verdeeld worden, dat per sector een overzicht ontstaat van de beroepsopbouw in 1960?

Het antwoord moet negatief luiden en wel om twee redenen. Ten eerste vermeldt tabel 29 een groot aantal zgn. „neutrale” beroepen die in elke sector voorkomen. Als voorbeeld moge dienen de talrijke administratieve beroepen. Ten aanzien van vele academici zou men kunnen stellen dat ze een dienstverlenend beroep hebben indien zij als staffunctionaris werkzaam zijn. Academisch gevormde lijnfunctionarissen, tenminste voor zover ze werkzaam zijn in de industrie, zouden dan niet tot de dienstverlenende beroepsuitoefenaars gerekend dienen te worden. In ieder geval zijn aanduidingen als ingenieur, scheikundige, jurist enz. onvoldoende om de dragers van deze titels aan te kunnen merken als dienstverleners of niet-dienstverleners.

Het voorgaande wierp al een licht op de tweede reden waarom de dienstverlenende beroepsbevolking niet aan de hand van het uitgeoefende beroep c.q. titel over de diverse dienstensectoren verdeeld kan worden. Veel dienstverlening wordt namelijk door de industrie, met name door de grote concerns, in eigen beheer uitgevoerd. Men denke aan transport, handelsfuncties, maar ook aan medische, juridische en onderwijsdiensten om maar enkele voorbeelden te noemen. Tot welke vertekeningen dit kan leiden toont tabel 1 waarin de beroepsbevolking van Haarlem (63.519 personen), ingedeeld in enkele brede categorieën, vergeleken is met die in Eindhoven (64.682 personen), verdeeld over dezelfde categorieën.

Resumerend kan hier gesteld worden, dat de typische dienstensectoren zeker niet de totale dienstverlening omvatten, maar dat het (vermoedelijk stijgende) „ontbrekende” deel slechts bij benadering na geduldige „minnen” en „plussen” vastgesteld kan worden. Binnen elke dienstensector is de beroepsopbouw c.q. relatieve aandeel van de diverse opleidingsniveaus eveneens slechts zeer globaal en weer na eindeloos combineren te achterhalen. Vooral ten aanzien van het sterk evoluerende middenkader blijven er tientallen duistere punten.

⁵ Natuurlijk is er ook nog de beroepstelling van 1947. Deze kent echter een andere beroepsindeling dan de telling van 1960 en een nog weer andere bedrijfsklasse-indeling dan de hierboven genoemde tabellen-paren. Bovendien is de uitzonderlijke situatie van een jaar zo direct na de oorlog nog goed aan het materiaal merkbaar. Behalve dat gebruik van de beroepstelling van 1947 onherroepelijk tot een grovere indeling geleid zou hebben dan die welke thans is verkregen, was dit ook niet noodzakelijk: zoals hierna zal blijken is voor extrapolaties steun gezocht bij de in de respectievelijke jaren uitgekeerde sectorale loonbedragen.

2. Kunnen de loon- en salaristrekken uit de sectoren vermeld in tabel 15 BT herverdeeld worden over de sectoren genoemd in de tabellen 26 en 27 NR?

Van een goede aansluiting van tabel 15 BT op de tabellen 26 en 27 NR kan gesproken worden indien de nieuwe rubricering niet grover hoeft te worden dan die van de minst gedetailleerde tabel. Welnu, voor de overheidsdiensten zijn zowel uit tabel 15 BT (oorspronkelijk 3 klassen) als uit tabel 26 NR (oorspronkelijk 7 klassen) de volgende drie sectoren te formeren: 1. „onderwijs”, 2. „burgerlijke overheidsdiensten exclusief onderwijs”, 3. „militaire diensten”.

Voor 1960 is het aantal ambtenaren in elk der drie klassen en het totaal aan hen uitgekeerde salarisbedrag per klasse bekend. Hierdoor is het mogelijk het gemiddelde sectorale salaris te berekenen. Voor de jaren 1954/1959 en 1961/1964 heeft men slechts de beschikking over de sectorale salarisbedragen.

Van de overige dienstverlening, voor zover niet door de industrie uitgeoefend in eigen beheer, zijn dezelfde gegevens bekend als voor de overheid, maar nu verdeeld over 10 sectoren, terwijl het aantal dienstsectoren in tabel 27 NR twaalf en in tabel 15 BT veertien bedraagt. In dit geval wordt de nieuwe rubricering grover omdat de sectoren „eredienst”, „maatschappelijke diensten n.e.g.”, „zakelijke dienstverlening”, „huiselijke diensten” en „dienstverlening n.e.g.” (tabel 15 BT) zich niet laten hergroeperen tot „medische en gezondheidsdiensten”, „vrije beroepen en niet elders genoemde bedrijven” en „overige persoonlijke diensten” (tabel 27 NR).

Tabel 2 geeft voor 1960 een opsomming van het aantal niet zelfstandige beroepsbeoefenaars in de aldus geformeerde dienstenproducerende sectoren, de aan hen uitgekeerde salarissommen en het gemiddelde salaris per sector. Opvallend is de omvang van de sector „overige particuliere diensten”, waarin alle werknemers uit de genoemde vijf subsectoren van tabel 15 BT zijn ondergebracht, terwijl het aan hen uitgekeerde salarisbedrag het totaal is van de salarissommen van de drie in tabel 27 NR genoemde sectoren. De militaire sector is bewust weggelaten.

TABEL 2.

Aantal werknemers, salarissom en gemiddeld salaris (inclusief Sociale Lasten) in 1960 in twaalf dienstsectoren

Sector	Aantal werknemers in loondienst	Loonsom in miljoenen guldens	Gemiddeld loon c.q. salaris
Openbare Nutsbedrijven	46.785	282	f. 6.028
Groothandel	159.442	1.145	f. 7.181
Kleinhandel	181.472	633	f. 3.488
Banken en Giroinstellingen . .	41.144	329	f. 7.996
Verzekeringsbedrijven	54.078	321	f. 5.935
Vervoerbedrijven	198.851	1.529	f. 7.689
Communicatiebedrijven	53.403	378	f. 7.078
Vermakelijkheidsinstellingen .	15.393	79	f. 5.132
Horecasector	46.122	299	f. 6.483
Overige particuliere diensten . .	408.717	1.569	f. 3.839
Burgerlijke overheidsdiensten .	197.766	1.693	f. 8.561
Onderwijs	133.359	1.191	f. 8.931

Het antwoord op vraag 2 moet luiden, dat de informatie uit tabel 15 BT slechts gebrekkig in te passen is in de tabellen 26 en 27.

3. Kan, gegeven de loonsommen per sector (vermeld in de tabellen 26 en 27 NR) uitgekeerd in de jaren 1954 t/m 1964 en gegeven het gemiddelde loon per sector in 1960, het aantal

loontrekkenden per sector in de jaren 1954 t/m 1964 worden bepaald?

De „point” van deze vraag is de extrapolatie van het aantal werknemers in iedere diensten-subsector (zie tabel 2), gegeven de sectorale salarisbedragen en de totale beroepsbevolking in voorafgaande en volgende jaren.

Dit is alleen mogelijk indien de loonstijging in elke sector even groot is geweest. Verschillen tussen de sectoren kunnen het gevolg zijn van zich niet parallel bewegende gemiddelde opleidingsniveaus en van veranderende schaarsteverhoudingen. Dit punt is ongetwijfeld één der oorzaken van de sterk gestegen loonsom in de groep „medische diensten” (zie tabel 4). Immers de honoraria van artsen, chirurgen en andere deskundigen en de salarissen van verpleegsters zijn de laatste jaren behoorlijk „bijgetrokken”.

Daar slechts over één, en dan nog een gebrekkige, waarneming beschikt wordt, ontbreekt het inzicht in zich voltrekkende veranderingen op genoemde twee punten.

4. Lenen de eventueel aldus geconstrueerde reeksen van loontrekkenden per sector zich voor extrapolatie?

Onder extrapolatie wordt verstaan extrapolatie vanaf 1964 (het laatste jaar waarvoor nog sectorale salarissommen bekend zijn). Naarmate het verloop van de sectorale werkgelegenheid, onderverdeeld naar beroep en opleidingsniveau, in de jaren 1954/1964 twijfelachtiger is, worden extrapolaties van dit verloop onbetrouwbaarder.

5. Zou het aldus ontstane beeld voldoende gedetailleerd zijn om daaraan informatie te kunnen onttelen bijvoorbeeld m.b.t. onderwijsplanning?

De zin van deze vraag is of steun gegeven kan worden aan een doelmatiger en efficiënter opzet en inrichting van het onderwijs: een heet hangijzer in politiek en wetenschap, niet in de laatste plaats vanwege de geweldige kosten die gemoeid zijn met opvoeding en opleiding en de enorme gevolgen voor de welvaart, als zou blijken dat we er „naast gezeten” zouden hebben.

Zelfs indien voor de twaalf, in tabel 2 genoemde, dienstensectoren afzonderlijk gedetailleerde en betrouwbare prognoses geconstrueerd zouden kunnen worden dan nóg zou het inzicht gebrekkig en onvolledig zijn met betrekking tot het door het onderwijs te vormen aantal en soort vakmensen. Als bewijs van deze bewering moge het volgende voorbeeld dienen.

Algemeen wordt beweerd, dat de groei­kracht van onze economie in grote mate zal afhangen van de omvang en de „produktiviteit” van het Nederlandse research-apparaat. Begrippen als „technological gap”, „technostructuur” en „kwartaire sector” duiken geregeld op in economische, sociologische, sociografische en futurologische verhandelingen. Geen beroeps- of bedrijfstakindeling kan uit dit oogpunt belangrijker zijn dan een, waarin alle research-activiteiten in één of meerdere subsectoren gebundeld zijn. In de besproken bedrijfstakindelingen zit deze „top” activiteit evenwel verscho­len in vele industriële sectoren, de twee overheidssectoren, verder vermoedelijk in de dienstensector „overige particuliere diensten” en in geringere mate nog in „banken”, „giroinstellingen” en „verzekeringsinstellingen”.

ANALYSE

Met voorbijgaan van een klein aantal uiterst tijdrovende analyse­mogelijkheden, waartoe het materiaal van de beroepstelling de gelegenheid biedt, zal tenslotte een beperkte

TABEL 3.

Index van de totale loonsom, 1954 = 100

1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
100	112	125	141	146	154	170	186	205	228	281

TABEL 4.

Relatieve groei van de werkgelegenheid in de dienstensectoren

Sectoren	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Openbare Nutsbedrijven	100	98	97	97	100	97	98	95	98	100	100
Groothandel	100	105	107	109	109	109	111	117	114	117	114
Kleinhandel	100	96	99	103	105	105	107	109	111	116	112
Banken en Giroinstellingen	100	107	109	111	115	114	117	114	117	119	113
Verzekeringsbedrijven	100	97	100	100	104	107	114	113	111	113	118
Vervoerbedrijven	100	101	102	102	103	101	103	97	99	97	92
Communicatiebedrijven	100	110	105	107	111	105	104	104	107	107	108
Medische en Gezondheidsdiensten	100	115	116	120	137	138	144	146	157	166	162
Vermakelijkheidsinstellingen	100	106	103	97	96	95	95	91	92	91	91
Vrije beroepen en n.e.g. bedrijven	100	98	99	102	109	108	108	108	101	104	104
Horecasector	100	96	92	87	86	90	89	88	89	91	84
Overige persoonlijke diensten	100	95	89	81	80	78	76	74	70	69	63
Burgerlijke overheidsdiensten	100	99	96	95	96	93	92	91	91	91	92
Onderwijs	100	107	115	116	120	120	122	127	133	136	143

analyse van de dienstensector worden uitgevoerd. Niettemin zal deze een paar markante verschijnselen aan het licht brengen.

Ofschoon het onder vermelde voorwaarde mogelijk is per sector de absolute werkgelegenheid voor loontrekken in een reeks van jaren te berekenen is de voorkeur gegeven aan een wat anders opgezette analyse. Het motief hiervoor is dat de „restsector” in de drie subsectoren van tabel 27 NR, waarin juist opmerkelijke veranderingen optreden, gesplitst kan blijven. Welnu, in de loop der jaren is de totaal uitgekeerde loonsom (inclusief industrie en landbouw) gestegen. Oorzaken van deze stijging zijn de toeneming van de totale, niet-zelfstandige, beroepsbevolking, stijging van de arbeidsproductiviteit en de waardevermindering van de gulden. Indien de totale loonsom in 1954 gelijk aan 100 wordt gesteld, geeft tabel 3 een indruk van de stijging van het nominale loonbedrag in de daarop volgende jaren.

Deze index is als deflator gebruikt voor het nominale loonbedrag uitgekeerd in elk van de veertien onderscheiden sectoren (zie tabel 4). Indien, zoals gesteld, wordt aangenomen dat het verschil in loonstijging, door welke oorzaak dan ook, tussen de bedrijfstakken onderling in de loop der jaren niet al te groot is geweest, kan aldus een beeld geschapen worden van de verandering in het aandeel in de werkgelegenheid voor niet-zelfstandigen in de onderscheiden sectoren. Een sector die jaar in jaar uit zijn aandeel op peil heeft gehouden heeft in elk vakje het cijfer 100 staan; een bedrijfstak die relatief kwijnende was vertoont een reeks met steeds lagere indices; een groeisector vertoont het tegenovergestelde beeld.

De tabel toont aan dat de „medische en gezondheidsdiensten” en „onderwijs” de grote groeisectoren zijn, al is de spectaculaire groei van de eerste om genoemde reden ongetwijfeld wat overdreven. Het verzekeringsbedrijf maakte de laatste jaren van de verslagperiode een tamelijk sterke groei door. Opmerkelijk is verder dat de horecasector en in mindere mate de vermakelijkheidsindustrie ondanks het ontbreken van toepassingsmogelijkheden van in hoge mate arbeidsbesparende methoden in deze sectoren, hun relatieve plaatsen als „werkgevers” niet hebben weten te behouden. De moeilijke positie van de vervoer-

sector, die overigens als bekend verondersteld mag worden, is eveneens in bovenstaande tabel terug te vinden. De werkgelegenheid voor niet-zelfstandigen binnen de sector „kleinhandel” geeft ongetwijfeld een tegenovergesteld verloop te zien van de totale werkgelegenheid in deze branche. Spectaculair is tenslotte de achteruitgang in de sector „overige diensten”. Als hiermee de dienstverlening door voornamelijk laaggeschoolden is bedoeld is dit een bevestiging van de hypothese dat de consument dit soort dienstverlening steeds meer aan zich trekt.

CONCLUSIES

Vatten wij het voorgaande samen in een tweetal algemene conclusies:

1. Uit het eerste deel van dit artikel is gebleken dat het in de statistiek gehanteerde begrip Bruto Nationaal Produkt in toenemende mate een onbetrouwbaar beeld geeft van de ontwikkeling der reële consumptie, daaronder begrepen de consumptie van vrije tijd.
2. De conclusie uit het tweede deel van ons artikel is, niettegenstaande het voor de analyse gebruikte materiaal verre van ideaal is, dat er geen sprake is van groei van elke vorm van dienstverlening, Dienstverlening uitgeoefend als beroep wel te verstaan.

Het moge waar zijn dat de dienstensector als geheel de „overspil” aan arbeid van de twee andere sectoren, landbouw en industrie, heeft opgenomen, maar binnen deze mammoetsector zijn er, evenals binnen de industrie, groeisectoren, stagnerende sectoren en kwijnende sectoren. De twee snelst groeiende dienstensectoren zijn „onderwijs” en „medische en gezondheidsdiensten”.

Tijdens het betoog werd diverse malen op „zwakheden” in het statistisch materiaal gewezen. Wie hierin kritiek op het CBS meent te proeven is abuis. Een overheidsdienst die uitvoeriger statistieken vervaardigt dan waaraan behoefte bestaat is ons een doorn in het oog. Hij kost meer dan hij bijdraagt tot de reële consumptie. Dat nieuwe en te verwachten ontwikkelingen de behoefte hebben geschapen aan een uitvoeriger statistische verslaggeving hopen wij echter te hebben aangetoond.

A. C. van Wickeren

De toekomst der internationale economische betrekkingen (I)

Wereldbeurs voor economen: het derde Congres van de International Economic Association te Montreal

De International Economic Association (I.E.A.) is de wereldorganisatie¹ van academisch gevormde economen. Zij is samengesteld uit 42 nationale organisaties, welke economen uit vrijwel alle delen der wereld vertegenwoordigen. De Vereniging voor de Staathuishoudkunde is de Nederlandse tak van de I.E.A. De in 1950 opgerichte I.E.A. heeft ten doel om op internationaal niveau het persoonlijke contact en wederzijds begrip tussen economen te bevorderen. Hiertoe belegt de I.E.A. gespecialiseerde discussiebijeenkomsten en internationale congressen. Zij entameert gemeenschappelijke research-programma's en verzorgt publikaties van internationaal karakter over actuele economische vraagstukken. Tot dusverre organiseerde zij 28 gespecialiseerde conferenties, waarover evenveel meestal belangrijke boekwerken zijn verschenen. Hiernaast deed zij nog 14 boeken het licht zien, waarin tal van in diverse landen gepubliceerde tijdschriftartikelen zijn samengebracht. Voorts zijn twee lijvige boeken gewijd aan de verslaggeving van de in 1956 in Rome en in 1962 in Wenen gehouden internationale congressen.

Het Derde Congres van de I.E.A. vond van 2 tot 7 september 1968 in Montreal plaats. Het stond onder leiding van de Amerikaanse econoom, Prof. Paul A. Samuelson, wiens vermaarde handboek in vrijwel de gehele wereld een grote invloed heeft gehad op de jongste generatie van economen. Bijna 600 economen uit ruim 40 landen hebben zich gedurende een week in Montreal op de toekomst der internationaal-economische betrekkingen bezonnen. Het grootste aantal (ca. 200) was uit de Verenigde Staten afkomstig, waarna — gezien de plaats van samenkomst wel te verwachten — de Canadezen volgden. Het in aantal derde land was Frankrijk; daarna volgde Engeland. De deelnemerslijst bevatte voorts namen uit alle overige Westeuropese

landen en Japan, de meeste Oostbloklanden en tal van ontwikkelingslanden, zoals Nigerië, Peru, Malaysia, Ethiopië, India, Korea, enz. Vanuit Nederland hadden 9 economen de reis naar Montreal gemaakt. Vertegenwoordigers uit de academische wereld van ca. 300 universiteiten en hogescholen vormden het grootste contingent der deelnemers. Een groot aantal auteurs van in economische bibliotheken welbekende en veelal niet te missen geschriften waren aanwezig. Naast een aantal centrale banken en internationale instellingen had slechts een beperkt aantal grote, overwegend Amerikaanse, internationaal georiënteerde bedrijven hun economische adviseur naar deze wereldbeurs van economen afgevaardigd.

Het is duidelijk dat een internationale bijeenkomst van 600 economen niet in 6 algemene ochtendbijeen-

komsten en 22 middag-discussiepanels tot afgeronde en unanieme oordelen kon komen. De bedoeling was dan ook meer om aan de hand van door 7 vooraanstaande economen voorbereide, zeer doorwrochte rapporten de thans belangrijkste economische wereldproblemen de revue te laten passeren. Niettemin kunnen enkele algemeen aanvaarde tendensen worden gesignaleerd. In dit en een volgend artikel zal een poging worden gedaan om deze weer te geven en deze daarbij ook te plaatsen in het kader van de vele discussies, waartoe zij aanleiding hebben gegeven. In het kader van deze globale beschouwing zijn een subjectieve belichting en keuze onvermijdelijk. Wie over het Congres te Montreal het naadje van de kous wenst te weten, dient nog anderhalf jaar geduld te hebben tot het officiële verslag het licht zal zien.

Internationale handel en de ontwikkelingslanden

Rapporteur over dit onderwerp was de Birmaan H. Myint, hoogleraar aan de London School of Economics. Hij stelde het vraagstuk van de economische betrekkingen tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden aan de orde, uitgaande van de theoretische antithese vrijhandel versus protectie.

Het *vrijhandelsgezichtspunt* veronderstelt, dat ontwikkelingslanden van hun externe economische mogelijkheden — zowel handel als hulp — een meer doelmatig gebruik kunnen maken door het veelal bestaande netwerk van beperkende maatregelen inzake internationale handel en investeringen te verminderen en zelfs op te heffen. Ontwikkelingslanden dienen de op de wereldmarkt bestaande krachten de gelegenheid te geven om hun intern-economische structuur overeenkomstig hun potentiële comparatieve voorsprong om te vormen. Deze voorsprong zal veelal gelegen zijn in de landbouw,

op basis waarvan vooral landbouwveredelingsindustrieën, ook in een concurrerend klimaat, tot ontwikkeling zullen komen. Het vrijhandelsgezichtspunt veronderstelt dat de ontwikkelingslanden een „outwardlooking” en op export gericht beleid van economische groei dienen te volgen. De gedachtengang is, dat een open economie ook voor ontwikkelingslanden tot een grotere ontvankelijkheid leidt voor nieuwe ideeën, nieuwe behoeften, nieuwe productie- en organisatiemethoden. Zij zouden daartoe niet alleen een vrijere handel moeten nastreven, maar ook buitenlandse investeringen vrije toegang moeten geven.

Het *protectionistische gezichtspunt* acht de theorie der comparatieve kosten te statisch voor de dynamische problematiek der ontwikkelingslanden. Deze

¹ Secretariaat: 19 Passage d'Enfer, Parijs 14°.

dienen juist een beleid van import-substitutie en industrialisatie te voeren en hun „infant” industrieën, en meer algemeen hun „infant” economieën, af te schermen tegen de druk van de krachten van de wereldmarkt. Voor zover de ontwikkelingslanden uit hoofde van hun export over onvoldoende deviezen ter financiering van de voor hun industrialisatie vereiste import beschikken, dient internationale hulp in deze „foreign exchange gap” te voorzien. Het hier bepleite „inward looking” ontwikkelingsbeleid zal industriële centra tot kernpunten maken van groeiende technische en technologische vaardigheid, alsmede van opvoeding en ontwikkeling in stadscentra. Dit zal de ontwikkelingslanden aldus geleidelijk de kracht geven om aan de concurrentie van de wereldmarkt het hoofd te bieden.

Het is duidelijk, dat hier van een overtrokken controversale sprake is. De synthetische conclusie was dan ook, dat brede generalisaties inzake de groeivoorzichten van landbouw en industrie weinig zin hebben. Vereist is, dat de economische constellatie van elk ontwikkelingsland afzonderlijk bestudeerd wordt, teneinde tot een verantwoorde waardering te kunnen komen van de relatieve productiviteit van investeringen voor agrarische en industriële productie, zowel voor export als voor de binnenlandse markt. In het kader van de aldus bepleite aanpak van „balanced growth”, welke in Nederland onder invloed van Professor Tin-

bergen reeds geruime tijd algemeen ingang heeft gevonden, waren enkele algemene tendensen te onderkennen.

Onder beide gezichtspunten van vrijhandel en protectie dienen de ontwikkelde landen ten opzichte van de ontwikkelingslanden alle bestaande belemmeringen op te heffen. Voor zover preferenties aan bepaalde ontwikkelingslanden worden verleend (met name door de EEG aan de met haar geassocieerde landen), dienen deze tot alle ontwikkelingslanden te worden uitgestrekt, terwijl van „reversed preferences” geen sprake dient te zijn. Aan infrastructuurhulp voor landbouwontwikkeling en aan pre-investeringshulp voor de industrie zal in de meeste gevallen voorkeur moeten worden gegeven. Vooral op industriële export gerichte buitenlandse investeringen dienen uit hoofde van hun technologische, managerial en demonstratieve injecties niet te worden geweerd. Terzelfder tijd is een internationaal stelsel vereist ter waarborging van gerechtvaardigde belangen van buitenlandse investeerders en ter vermindering van hun politieke invloed in de binnenlandse politiek der ontwikkelingslanden.

Regionale groepering van ontwikkelingslanden bleek evenzeer een algemene wenselijkheid, waarbij de verwijzing naar de samenbundeling van de oorspronkelijke 13 Amerikaanse staten als hoopvolle aanwijzing voor de overbrugging van niet ongerechtvaardigde infrastructuurlijke moeilijkheden wat onwettelijk aandeel.

De theorie van de internationale handel

Rapporteur was hier de Canadees *H. G. Johnson*, hoogleraar aan de London School of Economics en de Universiteit van Chicago. De grootste overeenstemming, welke ten aanzien van dit onderwerp bestond, was wel de erkenning, dat de theorie van de internationale handel zich nog steeds te veel beweegt in traditionele modellen van veronderstelde vrije concurrentie, dezelfde of overeenkomstige produktieverhoudingen voor twee produkties in twee landen, enz. De studie van Prof. Johnson is te beschouwen als een uiterst belangrijke proeve tot theoretische benadering van vraagstukker,

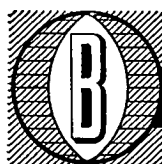
welke thans in de praktijk der internationale economische betrekkingen zeer actueel zijn. Hiertoe behoren de vorming van vrijhandelszones en douane-unies, het effect van buitenlandse investeringen, de internationale economische functie van grote internationale ondernemingen, de rol van research en ontwikkeling in het licht van de zgn. „technological gap” en de „braindrain”.

Uit het gezichtspunt van de theorie der internationale handel — alsmede

van andere facetten der economie — ligt de sleutel tot begrip van deze verschijnselen in de economische en institutionele aspecten van produktie, distributie en consumptie. Hiervan is lange tijd geabstraheerd als gevolg van de gewoonte van orthodoxe economen om te veronderstellen, dat smaak en consumptiegewoonten gegeven factoren zijn en kennis een vrij goed is of behoort te zijn. Dit is echter niet zo. In een zich ontwikkelende economie kan bijv. de consument niet maximaal in zijn behoeften voorzien, indien hij zich niet aan een voortdurend proces van „leren” onderwerpt. Bij stijgend inkomen zal de consument niet steeds meer dezelfde produkten gebruiken, maar hij zal ook (meer) gedifferentieerde en op specifiek gebruik gerichte goederen gaan aanwenden. Gegeven de beperkte tijd, welke de consument aan dit „leerproces” kan besteden, is het veelal economisch verantwoord, dat het met de aanpassing van het consumptiepatroon aan stijgende inkomens gepaard gaande opvoedingsproces verzorgd wordt door de producent der betrokken goederen en diensten in plaats van door de consument zelf, aangezien de eerste daartoe de bronnen en middelen, alsmede de economische drijfkracht heeft. In dit licht bezien is de aan monon en oligopolistische concurrentie vaak verbonden reclame eerder een rationeel en dynamisch mechanisme ter maatschappelijke aanpassing van consumptiepatronen aan economische ontwikkeling, dan een maatschappelijke ongewenste imperfectie van een marktstructuur, welke ter bescherming van de belangen van de „geëxploiteerde” consument verminderd of verbannen zou moeten worden. In internationaal verband zal de maatschappelijke doelmatigheid van de hier aangeduide verschijnselen, maar ook van andere uitingen van monopolistische en oligopolistische concurrentie, afhangen van de omvang en het welvaartsniveau van de betrokken nationale markt, waarop deze zich voltrekken, alsmede van de mate van „appropriateness” van de concurrentiemethoden voor deze markt.

Een ander voorbeeld van Johnson's benadering van moderne economische verschijnselen is de herziening van het kapitaalbegrip. Indien aandacht wordt besteed aan de rol van kapitaal belichaamd in de vorm van menselijke kennis en kunde in superieure technologie — naast kapitaal in de vorm van investeringen in machines en andere materiële produktiemiddelen — blijken diverse als statisch aangemerkte theorieën tot meer dynamisch toepasbare

(I.M.)

VOOR ADVERTENTIES EN
RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL
ADVERTENTIE BUREAU

BOLIJN

LEIDSEGRACHT 72 - AMSTERDAM - TEL. 247161

te kunnen worden omgebouwd. Zo is de „technological gap” zowel een gevolg van verschillen in relatieve beschikbaarheid van produktiemiddelen en in factorprijzen en dus van verschillen in gemiddelde inkomens tussen bepaalde landen, als van een dynamische onevenwichtigheid, welke het gevolg is van nieuwe technologische vooruitgang in de meer ontwikkelde landen en terzelfder tijd van de erosie daarvan door de diffusie der technologie naar andere landen. In dit verband is niet alleen nodig de beschikbaarheid van kwantitatief voldoende menselijk talent, dat over de kwalitatief vereiste wetenschappelijke, technische, managerial en marketing kennis beschikt — Galbraith's technostructuur van de ondernemersorganisatie — maar evenzeer de

toegang tot markten, waar de afzet van produkten waarin deze kennis is ingebracht economisch mogelijk is in het licht van de inkomens der potentiële consumenten, en welke voldoende groot zijn om een zekere winst op te leveren voor de initiële maatschappelijke investering in kenniscreatie.

Volgens de hier aangeduide denkwijzen ligt een vrijwel volledig nieuw veld open ter verdere theoretische verklaring en vooral ook voor empirisch onderzoek van de eerder stellig niet uitputtend vermelde onderwerpen. Met name bleek grote behoefte om aldus de economische implicaties van de moderne internationale onderneming aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen, waartoe ook case-studies vereist werden geacht. „Voer voor economen!”

De problemen van de Oost-West handel

Ten aanzien van dit onderwerp waren rapporteurs de Rus *T. S. Khachaturov*, directeur van het Sowjet Economic Scientific Institution te Moskou, de Engelsman *A. Nove*, Hoogleraar aan de Universiteit van Glasgow en de Hongaar *J. Vajda*, Hoogleraar aan de Universiteit van Budapest².

Het academisch karakter van de Montreal-conferentie bleek wel daaruit, dat de jongste gebeurtenissen in Tsjechoslowakije in de discussies in feite geen rol speelden. Niettemin bleken de spanningen toch wel uit de presentatie van Khachaturov, die in zijn rapport en toelichting een aanzienlijk meer star standpunt innam dan de Hongaar Vajda. De eerste hield zich aan de statistische feiten en kende aan de gedurende de laatste jaren zo veel besproken economische hervorming in Rusland vrijwel geen enkele principiële betekenis toe. State monopoly trading bleef primair, terwijl hem enigerlei toenadering tot een vrijer prijsmechanisme niet te ontlokken was.

Vajda evenwel ontwikkelde een structurele visie. Hij liet zich ontvallen, dat indien de laatste ontwikkelingen de realiteitszin van zijn rapport zouden aantasten, dit „tant pis pour la réalité” was. Er zijn redenen om aan te nemen dat zijn gedachtegang bepaald representatief is voor de economische-beleidsfiguren in Hongarije. Dit zou ook gelden voor Tsjechoslowakije, Bulgarije en uiteraard Joegoslavië. Dit is op zichzelf te verklaren uit de grote afhankelijkheid van deze landen van hun internationale handel, welke laatste in het huidige kader van de Comecon-politiek in hun nadeel uitvalt. Hoewel officieel als zo-

danig niet geopenbaard, zouden Vajda's gedachten ook in Polen en zelfs in Oost-Duitsland weerklank vinden. Roemenië zou een liberale houding t.a.v. het Westen trachten te verbinden met groot conformisme aan het Oostblok. Dat Rusland vooralsnog weinig reële opening naar het Westen biedt, vindt zijn verklaring in de marginale betekenis van de Russische buitenlandse handel ten aanzien van zijn bruto nationaal produkt, terwijl in vergelijking met de Verenigde Staten van Russisch internationaal kapitaalverkeer nauwelijks sprake is. Niettemin is sinds 1938 Rusland als handelsnatie in het wereldverkeer van de 16e plaats naar de 7e plaats opgeklommen. Zijn uitvoer — evenals die van het gehele Oostblok — naar het Westen is sinds 1961 qua samenstelling vrij stabiel gebleven. Ongeveer 40% bestaat uit grondstoffen en brandstof en ca. 8% uit machines en transportmiddelen. Voor de uitvoer van het Westen naar het Oostblok zijn deze percentages 15 resp. 30%.

Voor Vajda gelden twee belangrijke perspectieven: internationale samenwerking tussen ondernemingen uit Oost en West en — daarmee verband houdende — inter-Comecon valuta-convertibiliteit als stap naar wereld-convertibiliteit. Zolang echter ondanks de toegenomen decentralisatie de bevoegdheden van ondernemingen toch nog gebonden zijn aan een in wezen strikte totale Comecon-planning en convertibiliteit afwezig is, zal de bepleite ondernemingssamenwerking nog wel op zich laten wachten. Zij zal niet veel verder kunnen gaan dan een

zekere technische samenwerking in verband met door westerse ondernemingen verrichte leveranties. Een eerste stap zou zijn om voor de sector internationale handel een semi-globale indicatieve programmering in te voeren.

De moeilijke realisering van de bepleite convertibiliteit houdt nauw verband met de door Rusland vooralsnog niet aanvaarde liberalisatie van de prijs-politiek. Weliswaar is daar een grotere consumentenkeuze geschapen door een ruimer assortiment van goederen, worden thans meer verschillende middelen toegepast om de gestelde doeleinden van economische politiek te bereiken, bestaat er nu een meer verfijnde keuze uit produktie voor binnenlands gebruik en voor export, teneinde de gewenste import te bevorderen en is daar via een hoge investeringsquote voorts ook een grotere keuzemogelijkheid geschapen uit produktie voor heden en voor de toekomst: van een vrijer prijssysteem is bepaald nog geen sprake. Inderdaad wordt het „driebandenprijssysteem” van groothandels-, import- en detailhandelsprijzen geleidelijk in die zin gewijzigd, dat de eerste twee meer en meer gelijk worden. Voor produkten, waarvoor geen wereldhandelsprijs bestaat — en dat zijn de meeste — gelden nog steeds incidenteel de op de binnenlandse Russische economie ingestelde vaste prijzen. Autarkie schijnt ook in Rusland niet meer de hoogste wijsheid te zijn, maar de weg naar een werkelijke verruiming van de Oost-Westhandel zal nog een lange zijn. Weliswaar bepleitte Nove een aantal concrete maatregelen, welke daartoe reeds nu genomen zouden kunnen worden, o.m. vermindering van het quota-systeem in het Westen en minder „barter” vanuit het Oosten, de door Vajda moedig bepleite grote stappen zullen nog wel op zich laten wachten.

Khachaturov's uitspraak dat de „politieke” politiek uiteindelijk ook de internationale handelspolitiek bepaalt, biedt te dien aanzien onder de huidige omstandigheden weinig hoop. Het op de toekomst gerichte Montreal-congres moest zich dan ook inzake de Oost-West handelspolitiek verenigen onder het motto „wait and see”.

In een tweede artikel zullen nog enkele aspecten aan de orde worden gesteld.

Dr. M. Weisglas

² Het rapport van Prof. Vajda is inmiddels gepubliceerd in *Acta Oeconomica* te Budapest, Vol. 3, 1968, No. 3.

Beleggingsmaatschappijen en beleggingsfondsen in de fiscale branding (I)

Bij brief van 29 juli jl. hebben de Minister en Staatssecretaris van Financiën een tweede nota van wijziging op het ontwerp van Wet op de Vennootschapsbelasting 1960 bij de Tweede Kamer ingediend. Deze nota bevat ingrijpende voorstellen betreffende *het fiscaal regime van beleggingsmaatschappijen en open beleggingsfondsen*. In deze bijdrage zullen wij deze voorstellen onder de loep nemen. Hiertoe hebben wij een overzicht gemaakt van het thans geldend fiscaal regime van deze beleggingsmedia en daarin tevens de voorgestelde wijzigingen verwerkt. Deze betreffen voornamelijk de vennootschaps-, inkomsten- en dividendbelasting. Ter informatie van de lezers hebben wij echter in ons onderzoek tevens het registratie- en zegelrecht betrokken. Dit overzicht treft de lezer aan op de bladzijden 867 en 870 t/m 872.

TOELICHTING

In dit overzicht wordt de huidige en de toekomstige — indien het wetsontwerp ongewijzigd tot wet wordt verheven — fiscale situatie van beleggingsmaatschappijen en beleggingsfondsen weergegeven. Beide beleggingsmedia zijn gesplitst al naar gelang zij in aandelen, obligaties en vast goed beleggen. Wij hebben deze splitsing om wille van de overzichtelijkheid gemaakt. Zij is ten dele theoretisch: beleggingsmaatschappijen die uitsluitend in obligaties beleggen komen in Nederland niet voor, juist omdat het huidige fiscale regime een hinderpaal vormt. Er zijn beleggingsfondsen die zowel in aandelen als in obligaties beleggen, terwijl ter beurze van Amsterdam de aandelen van een beleggingsmaatschappij verhandeld worden die in aandelen en vast goed belegt.

Onder de kolom inkomstenbelasting is de fiscale situatie t.a.v. aandelen in beleggingsmaatschappijen en participaties in beleggingsfondsen geschetst, welke *niet* behoren tot een beroeps- of bedrijfsvermogen.

Onder *inkoopsom* wordt verstaan de vergoeding die de participant/aandeelhouder betaalt bij de aankoop van een participatie/aandeel voor reeds op dat tijdstip door het

beleggingsfonds/beleggingsmaatschappij verworven inkomsten. Een eenvoudig voorbeeld ter verduidelijking. Stel er bestaat een beleggingsfonds dat uitsluitend belegd is in 6½% obligaties Nederland 1968 I. Er zijn 100 participaties uitgegeven. Per 13 augustus 1968 bedroeg de waarde van het fonds:

<i>Kapitaal:</i>	
f. 100.000 6½% Nederland 1968 I à	
99¼%.....	f. 99.250
<i>Inkomsten:</i>	
a. per 1 maart 1968 vervallen coupons	f. 6.500
b. rente gekweekt over vervallen coupons	f. 150
	<u>f. 6.650</u>
	f. 105.900

Waarde van 1 participatie: $f. 105.900 : 100 = f. 1.059$, waarvan f. 992,50 kapitaal en f. 66,50 aan inkomsten.

Wanneer een belegger op 14 augustus voor f. 1.059 een participatie kocht was in de koopsom een bedrag van f. 66,50 begrepen dat de *tegenwaarde* vormde van de reeds „gerijpte” inkomsten van het fonds. Wanneer op 15 augustus het fonds f. 66,50 per participatie uitgekeerd zou hebben is het duidelijk dat dit bedrag voor de belegger geen (belastbaar) inkomen zou zijn doch een terugbetaling van kapitaal.

Wanneer het fonds op 14 augustus was overgegaan tot de uitgifte van 100 participaties à f. 1.059, zou het aan inkoopsommen $100 \times f. 66,50 = f. 6.650$ ontvangen, welk bedrag strikt genomen niet op de inkomstenrekening van het fonds (het zijn „schijninkomsten”) doch op een afzonderlijke rekening geboekt zou moeten worden.

Een en ander geldt uiteraard m.m. bij de beleggingsmaatschappij en bij andere beleggingsobjecten (aandelen, vast goed).

In een tweede artikel zullen enkele kanttekeningen bij het op de volgende pagina's weergegeven overzicht worden geplaatst.

Mr. H. G. M. van der Voort

(I.M.)

Vennootschapsbelasting	Registratierecht	Zegelrecht	Dividendbelasting	Inkomstenbelasting
A 1. Beleggingsmaatschappij — belegging in aandelen				
<i>Huidige situatie:</i>				
<p>1. Ontvangen dividenden plus inkoopsummen blijven buiten beschouwing voor de heffing van deze belasting. Dit geldt zonder meer voor open effectenbeleggingsmaatschappijen. Voor besloten maatschappijen wordt als eis gesteld dat ten minste 60% van het brutobedrag van de jaarlijks genoten dividenden wordt uitgekeerd. (Volgens het wetsontwerp zullen de besloten maatschappijen én de open maatschappijen verplicht worden alle inkomsten uit te keren. Opgemerkt wordt dat de open maatschappijen dit reeds doen.)</p> <p>2. De op Nederlandse dividenden ingehouden dividendbelasting wordt geresitueerd.</p> <p>3. De maatschappij kan niet profiteren van de mogelijkheid geopend in belastingverdragen om in het buitenland toegepaste bronheffingen m.b.t. buitenlandse dividenden te verrekenen met de Nederlandse vennootschapsbelasting wanneer de maatschappij deze belasting niet verschuldigd is. Zie voorts onder Inkomstenbelasting.</p> <p>4. Vorming van een koersverschillenreserve is toegestaan.</p> <p>5. Ingeval gerealiseerde koerswinst wordt uitgedeeld is vennootschapsbelasting verschuldigd.</p>	2½% verschuldigd terzake van uitgegeven aandelen.	Niet verschuldigd terzake van aandeelbewijzen.	Wordt ingehouden op de door de maatschappij uitgedeelde dividenden.	<p>Hieraan onderworpen:</p> <p>1. alle bestanddelen van de uitkering in contanten dus:</p> <p>a. doorgegeven dividenden,</p> <p>b. doorgegeven inkoopsummen,</p> <p>c. doorgegeven koerswinst.</p> <p>2. de nominale waarde van aandelen uitgereikt aan aandeelhouders zonder dat storting hierop heeft plaatsgevonden.</p>
<i>Wetsontwerp:</i>				
—	—	—	—	In het buitenland toegepaste bronheffingen t.a.v. buitenlandse dividenden, ontvangen door de maatschappij, kunnen verrekend worden met de inkomstenbelasting.

A 2. Beleggingsmaatschappij — belegging in obligaties

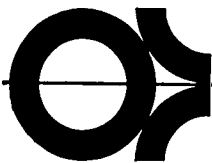
Huidige situatie:

<p>1. Wordt geheven over de rente van obligaties.</p> <p>2. Vorming van een koersverschillenreserve is toegestaan.</p> <p>3. Ingeval gerealiseerde koerswinst wordt uitgedeeld is vennootschapsbelasting verschuldigd.</p>	Als bij A 1	Als bij A 1.	Als bij A 1.	<p>Hieraan onderworpen:</p> <p>1. alle bestanddelen van de uitkering in contanten.</p> <p>2. de nominale waarde van aandelen uitgereikt aan aandeelhouders zonder dat storting hierop heeft plaatsgevonden.</p>
--	-------------	--------------	--------------	---

Wetsontwerp:

Geen belasting wordt geheven over de rente van obligaties, mits deze direct en volledig uitgekeerd wordt.

600 Siemens in Europa

efficiency beurs

24 sept tm 2 okt

amsterdam

rai

Siemens Stand 60 in de Europahal

SIEMENS

S computers

Ook op het gebied van de computertechniek heeft Siemens het vertrouwen gewonnen: 600 Siemens computers vonden hun weg in 15 Europese landen.

In Finland voert een Siemens computer de administratie van een grote bankinstelling. In Italië levert zij - in opdracht van het Ministerie van Arbeid - de statistieken over het arbeidspotentieel.

In Duitsland bestuurt een Siemens computer de zetterij van een groot uitgeversbedrijf. In Nederland verzorgen Siemens computers de informatieverwerking bij de Spoorwegen en regelen zij het omvangrijke goederenverkeer.

Siemens zelf behoort tot de grootste gebruikers van computers in Europa. Ook deze ervaring komt haar opdrachtgevers ten goede.

Vertrouwen winnen en behouden is het principe van het gehele Siemens concern. Daarom besteedt Siemens zeer veel aandacht aan haar service-organisatie, aan de overdracht van toepassingkennis, aan opleiding van personeel, aan hulp bij het programmeren en niet op de laatste plaats aan een doeltreffende assistentie in moeilijke situaties.

600 Computers in Europa bewijzen dat Siemens een goede koers vaart; dat haar inspanningen op het gebied van research een gezonde basis zijn voor zakelijk succes.

Op de Efficiencybeurs 1968 zal een groep Siemens specialisten gaarne met U van gedachten wisselen over de vele mogelijkheden van informatieverwerking. U bent van harte welkom op onze stand.

Informatieverwerking

SIEMENS SYSTEEM 4004

NEDERLANDSCHE SIEMENS MAATSCHAPPIJ N.V.
Postbus 1068 - 's-Gravenhage - Telefoon 624041 - Telex 31373

Vennootschapsbelasting	Registratierecht	Zegelrecht	Dividendbelasting	Inkomstenbelasting
------------------------	------------------	------------	-------------------	--------------------

A 1. Beleggingsmaatschappij — belegging in vast goed

Huidige situatie:

1. Wordt geheven over de opbrengsten van vast goed.	Als bij A 1.	Als bij A 1.	Als bij A 1.	Als bij A 2.
2. Afschrijving op basis van historische kostprijs toegestaan.				
3. Vorming van vervangingsreserve toegestaan.				
4. In geval winst behaald bij verkoop van vast goed wordt uitgekeerd, is vennootschapsbelasting verschuldigd.				

Wetsontwerp:

1. Geen belasting wordt geheven over de opbrengsten van vast goed, mits deze direct uitgekeerd worden.

2. Naamloze vennootschappen waarvan de *feitelijke* werkzaamheid sedert 1-1-1942 bestaat in het beleggen in vast goed en waarvan *alle of nagenoeg alle aandelen sedert dat tijdstip onafgebroken eigendom zijn geweest van natuurlijke personen of hun rechtsopvolgers krachtens erfrecht, huwelijksvermogensrecht of schenking* kunnen beleggingsinstelling „nieuwe fiscale stijl” worden, zonder dat zij de fiscale claim die op het vast goed rust behoeven af te rekenen.

B 1. Beleggingsfonds — belegging in aandelen

Huidige situatie:

Niet onderworpen aan vennootschapsbelasting.	Niet verschuldigd terzake van de uitgifte van participaties (al of niet belichaamd in toonderpapieren).	Wanneer naast Nederlandse tevens buitenlandse fondsen in de portefeuille zijn opgenomen — hetgeen meestal het geval is — zijn er twee mogelijkheden: 1. het deelnemingsbewijs wordt met f. 1 certificaatzegel gezegeld, terwijl voorts over de verkoopwaarde op een bepaald tijdstip van de buitenlandse fondsen 2% zegelrecht betaald wordt. Worden de desbetreffende buitenlandse fondsen vervangen door andere, dan is over de laatste wederom 2% zegelrecht verschuldigd. 2. Over het deelnemingsbewijs zelf wordt 2% zegelrecht betaald. Buitenlandse fondsen kunnen door andere vervangen worden zonder dat opnieuw zegelrecht verschuldigd wordt.	Het fonds geeft de dividenden welke het zelf onder inhouding van dividendbelasting ontvangen heeft door aan de deelnemers.	1. In principe alleen de doorgegeven dividenden belastbaar, <i>niet</i> de doorgegeven inkoopsummen. In de praktijk maken de fondsen geen onderscheid tussen beide bestanddelen van de uitkeringen aan deelnemers. 2. Voorzover belastingverdragen hierin voorzien is de in het buitenland toegepaste bronheffing terzake van buitenlandse dividenden begrepen in de uitkering, verrekenbaar met de I.B. 3. Uitgekeerde koerswinst <i>niet</i> aan I.B. onderhevig.
--	---	--	--	---

Vennootschapsbelasting	Registratierecht	Zegelrecht	Dividendbelasting	Inkomstenbelasting
<p><i>Wetsontwerp:</i></p> <p>1. Het fonds wordt onderworpen aan vennootschapsbelasting. Geen belasting wordt geheven over de beleggingsopbrengsten (dividenden), mits deze direct en volledig uitgekeerd worden (de op Nederlandse dividenden ingehouden dividendbelasting zal alsdan gerestitueerd worden).</p> <p>2. Vorming van een koersverschillenreserve is toegestaan.</p> <p>3. Ingeval gerealiseerde koerswinst wordt uitgedeeld is vennootschapsbelasting verschuldigd.</p>	—	—	De uitkering aan deelnemers wordt hieraan onderworpen. Opgemerkt wordt dat de dividendbelasting ingehouden op de beleggingsopbrengsten gerestitueerd wordt, zodat er geen sprake van zal zijn dat twee maal dividendbelasting wordt ingehouden.	De bewijzen van deelneming worden gelijkgesteld met aandelen, hetgeen betekent dat aan I.B. onderworpen worden: a. doorgegeven rente, b. doorgegeven inkoopsummen, c. doorgegeven koerswinst.

B 2. Beleggingsfonds — belegging in obligaties

Huidige situatie:

Niet onderworpen	Als bij B 1.	Als bij B 1.	De uitkeringen zijn hieraan <i>niet</i> onderworpen.	<p>1. In principe alleen de doorgegeven rente belastbaar, <i>niet</i> de doorgegeven inkoopsummen. Voorzover bekend wordt slechts door één fonds dit principe toegepast. De overige maken geen onderscheid tussen beide bestanddelen van de uitkeringen aan deelnemers.</p> <p>2. Uitgekeerde koerswinst <i>niet</i> onderworpen aan I.B.</p>
------------------	--------------	--------------	--	---

Wetsontwerp:

<p>1. Het fonds wordt onderworpen aan vennootschapsbelasting. Geen belasting wordt geheven over de beleggingsopbrengsten (rente), mits deze direct en volledig uitgekeerd worden.</p> <p>2. Vorming van een koersverschillenreserve is toegestaan.</p> <p>3. Ingeval gerealiseerde koerswinst wordt uitgekeerd is vennootschapsbelasting verschuldigd.</p>	—	—	De uitkeringen worden hieraan <i>wél</i> onderworpen.	De bewijzen van deelneming worden gelijkgesteld met aandelen, hetgeen betekent dat aan I.B. onderworpen worden: a. doorgegeven dividenden, b. doorgegeven inkoopsummen, c. doorgegeven koerswinst.
--	---	---	---	--

B 3. Beleggingsfonds — belegging in vast goed

Huidige situatie:

Niet onderworpen.	Als bij B 1.	Alleen f. 1,50 certificaatzegel terzake van de deelnemingsbewijzen verschuldigd.	De uitkeringen zijn hieraan <i>niet</i> onderworpen.	<p>1. Alleen onderworpen de <i>opbrengsten</i> van vast goed, nadat hierop in mindering is gebracht de voor particuliere huiseigenaren toegestane afschrijving (15% van de huurwaarde van woningen). Derhalve <i>niet</i> onderworpen aan I.B.: a. doorgegeven inkoopsummen, b. doorgegeven winst behaald bij verkoop van vast goed.</p> <p>2. Het belastbaar inkomen wordt per maand berekend waarbij de maand waarin men is gaan deelnemen niet meetelt en de maand waarin de deelneming is beëindigd <i>wél</i> meetelt.</p>
-------------------	--------------	--	--	---

Algemene opmerking:

Thans bestaan er geen voorschriften betreffende de financieringswijze van beleggingsmaatschappijen en beleggingsfondsen. Blijkens de toelichting op het Wetsontwerp zullen de beleggingsinstellingen „nieuwe fiscale stijl” *uitsluitend met eigen vermogen*, behoudens de mogelijkheid van een *gedeeltelijk* hypothecaire financiering van het vast goed, mogen financieren.

Wetsontwerp:

<p>1. Het fonds wordt hieraan onderworpen. Geen belasting wordt geheven over de opbrengsten van vast goed, mits deze direct uitgekeerd worden.</p> <p>2. Vorming van een vervangingsreserve is toegestaan. Het nieuwe regime zal meebrengen dat afschrijving op basis van historische kostprijs zal kunnen plaatsvinden.</p>	<p>—</p>	<p>—</p>	<p>De uitkeringen worden hieraan <i>wel</i> onderworpen.</p>	<p>De bewijzen van deelneming worden gelijkgesteld met aandelen, hetgeen betekent dat aan I.B. onderworpen worden: a. opbrengsten van vast goed, b. uitgekeerde inkoopssommen.</p> <p>Voorts kan de afschrijving niet meer doorgeschoven worden naar de deelnemers.</p>
--	----------	----------	--	---

Boekbesprekingen

Prof. Dr. F. Hartog: Hoofddijnen van de prijstheorie. H. E. Stenfert Kroese, Leiden 1967, 247 blz., f. 24,50.

In zijn voorwoord vertelt de schrijver, dat het boek ongeveer de prijstheorie voor het kandidaatsexamen (in de economische wetenschappen) omvat. Daarmee wordt het boek gesteld naast dat van Delfgaauw (eveneens oorspronkelijk in het Nederlands) en het vertaalde boek van Stonier en Hague. Wat de buitenlandse literatuur betreft kan worden gedacht aan de boeken van Due en Clower en van Levenson en Solon. De schrijver heeft gelijk wanneer hij stelt, dat al deze boeken in feite gedifferentieerde produkten zijn. Zij zullen alle dezelfde of vrijwel dezelfde dienst bewijzen, nl. de lezer inzicht bijbrengen in een onderdeel van de economie. Daarbij zullen als het goed is alleen in de accidentalia enige verschillen optreden. De koper zal zich verder laten leiden door zijn voorkeuren voor deze accenten: een bepaald probleem wat anders belicht, veel of weinig wiskunde, typografische verzorging enz.

Het boek vangt aan met een tweetal inleidende hoofdstukken. Daarna worden achtereenvolgens besproken: de prijsvorming van eindprodukten, de prijsvorming van produktiefactoren en de inkomensverdeling. Tenslotte volgen beschouwingen over de algemene samenhang, de economische orde en de welvaartseconomie. Persoonlijke voorkeuren spelen ongetwijfeld een rol in de volgende beschouwing over het boek. Desondanks zijn mijn opmerkingen wellicht toch zinvol of interessant.

1. Waarom gebruikt de schrijver in de titel het woord „hoofddijnen”? Onge-

twijfeld is hier sprake van een bewuste keuze. Moet dan echter de lezer niet in de inleiding worden geschetst wat hij wél zal vinden en wat niet?

2. Wat is betekenis van de in dit boek geschetste theorieën voor een begripen van de werkelijkheid? De prijstheorie is een onderdeel van de economie, dat een hoge mate van abstractie heeft. Er wordt gewerkt met begrippen, die in het dagelijks leven een bepaalde inhoud hebben. Wat is de verhouding tussen de in de theorie gehanteerde begrippen en de begrippen die in het spraakgebruik van alledag worden gehanteerd? Wat is de zin van een bestudering van theorieën, die niet zijn getoetst dan wel niet toetsbaar zijn? Een voorbeeld ter toelichting. Op blz. 13 wordt gesteld, dat de consument bij de aanschaf van consumptiegoederen rekent met drie groepen gegevens: zijn behoeften, zijn inkomen en de prijzen. Mijn vragen zijn nu deze:

a. Wat is de inhoud van deze begrippen? Zal de minder geschoolde lezer bijv. het begrip inkomen niet identificeren met inkomsten in een bepaalde periode?

b. Is de uitspraak een feitelijke constatering of een uitgangspunt?

Wanneer vervolgens wordt gesteld, dat de behoeften gewoonlijk tot de data worden gerekend en dat inkomen en prijzen doorgaans gegeven zijn, moet dan worden begrepen, dat het eerste door de economen pleegt te gebeuren, terwijl het tweede ongeveer een feitelijke constatering is? Wat dan te doen met inkomsten uit overwerk, de studé-

rende die tracht zijn permanente inkomen te verhogen, de vrager die onder de vastgestelde prijzen tracht uit te komen?

3. Op blz. 13 wordt categorisch gesteld, dat het nut niet meetbaar is. Hiertegen kan worden opgemerkt, dat dit zal afhangen van de inhoud die aan het begrip „meten” wordt gegeven. Een uitvoerige beschouwing hierover vindt men in het boek van Eyskens (*De rationalisatie van het gedrag van de consument*). In dit boek worden op grond van Stevens „Mathematics, measurement and psychophysics” (in *Handbook of experimental psychology*) onderscheiden: de nominale, de ordinale, de intervallen, de proportionele en de absolute schaal. De kardinale meetbaarheid is dan slechts één van de mogelijkheden, nl. het meten volgens een absolute schaal, waarin een nulpunt en de maateenheid zijn gedefinieerd. Ook kan worden verwezen naar het boekje van T. Majumdar, *The measurement of utility*, waarin uiteenzettingen zijn te vinden onder de titels: introspectief kardinalisme, introspectief ordinalisme, behavioristisch ordinalisme en behavioristisch kardinalisme.

De mededeling, dat nutsvergelijking wel mogelijk is en dat men in dit kader ook kan spreken van „even nuttig”, klinkt voor mijn oren weer veel te feitelijk. Sinds Armstrong (*The determinateness of the utility function*) is de uitspraak niet meer eenduidig. Men moet een onderscheid maken tussen iso-nut als volledige gelijkwaardigheid uit nutsoogpunt en niet-waarneembaar verschil uit nutsoogpunt. Ik vind het persoonlijk jammer, dat de schrijver niet uitgaat van een nutsfunctie met bepaalde gespecificeerde eigenschappen als bijv. additiviteit en niet-additiviteit.

Tegen mij kan nu worden opgemerkt, dat Hartog genoemde problemen kennelijk niet vond passen in een boek, dat slechts hoofdlijnen wilde bespreken en zich wat niveau betreft zou beperken tot de kandidaatsstof. Het is best mogelijk, dat met deze opmerking in de roos wordt geschoten. Ik heb er echter op gewezen, dat ik ook mijn voorkeuren zou etaleren.

4. Op blz. 30 wordt gesteld, dat het inkomenseffect bij een Giffen-goed relatief groot moet zijn en sterk negatief. Dit is dubbel op. „Relatief groot en negatief”, lijkt mij voldoende.

5. Op blz. 33 wordt de noodzaak een onderscheid te maken tussen transactiegeld en rustend geld ontkend. Ik twijfel sterk aan de juistheid van deze uitspraak, voorop gesteld, dat ik deze uitspraak goed heb geïnterpreteerd.

6. In de tekening op blz. 34 komen de punten A en P niet overeen.

7. De schrijver is volgens mij niet consequent in het onderscheid tussen de vraag en het aanbod enerzijds en de gevraagde resp. aangeboden hoeveelheid anderzijds. Persoonlijk stel ik prijs op dit onderscheid. Het kan zijn, dat de schrijver er minder zwaar aan tilt.

8. Op blz. 49 wordt gesteld, dat een toeneming van de gemiddelde kosten kan worden veroorzaakt door een stijging van de prijs van de produktiemiddelen. Wordt hier bedoeld op een verschuiving van de kostencurve (genoemde prijzen waren exogeen in het model) of van een beweging langs een kostencurve (genoemde prijzen waren endogeen in het model)?

9. In de beschouwingen over de planningcurve ben ik het begrip deelbaarheid niet tegengekomen. Later (op blz. 168) wordt gesproken over de ondeelbaarheid van een bepaalde produktiefactor, die een U-vormig verloop van de planningcurve tot gevolg zou hebben. Persoonlijk geef ik er de voorkeur aan een onderscheid te maken tussen deelbaarheid en variabiliteit. Indien

alle produktiefactoren volledig deelbaar zijn, zullen continue (in elk punt differentieerbare) relaties ontstaan. Gebrek aan variabiliteit bij een of meer van de produktiefactoren leidt onder aanvaarding van de wet van de toenemende produktiviteit tot U-vormig verloopende curven van de gemiddelde kosten.

10. Op blz. 55 wordt gesuggereerd, dat de gehele curve van de marginale kosten aanbodcurve van de individuele onderneming is (uitgaande van volledig vrije mededinging op de afzetmarkt). Verder is naar mijn mening niet duidelijk of het hier gaat om een aanbodcurve op korte termijn (dat wil zeggen ceteris paribus de plantomvang) of om een aanbodcurve op lange termijn (niet ceteris paribus de plantomvang).

Ik heb gemist een tekening, waarin naast elkaar worden opgenomen het evenwicht met betrekking tot de omvang van de produktie bij de individuele onderneming en het marktevenwicht. Met behulp van een dergelijke tekening kan men (naar mijn mening op uitstekende wijze) het onderscheid duidelijk maken tussen de korte- en lange-termijnaanbodcurven bij de individuele onderneming en de korte- en lange-termijn-aanbodcurven van de markt. Op de markt bestaat in geval van volledig vrije mededinging nog een derde lange-termijnaanbodcurve, nl. die welke ontstaat, indien toetreding tot de mogelijkheden behoort (waarbij dus het aantal ondernemingen niet meer onder de ceteris-paribusvoorwaarde wordt genomen). Men kan dan nog een stap verder gaan en externe effecten in het betoog opnemen. Op die manier krijgt men het onderscheid tussen: "constant cost industries", "increasing cost industries" en "decreasing cost industries".

11. Op blz. 76 wordt gesteld, dat winst toetreding zal uitlokken. Ik geef de voorkeur aan: kan toetreding uitlokken. Onder een bepaalde veronderstelling zal de winst van de gevestigden toetreding tot gevolg hebben.

12. Bij de behandeling van het monopolie wordt geen onderscheid gemaakt

tussen een situatie waarbij de ondernemer de marktprijs vaststelt, en een situatie waarbij de ondernemer de geproduceerde hoeveelheid (= af te zetten hoeveelheid, mits voorraadmutaties gelijk aan nul) vastlegt. In een statische situatie heeft dit onderscheid geen zin. Is dat echter ook zo in een dynamische situatie?

13. Op blz. 110 wordt gesteld, dat de monopoliegraad van Lerner een handige maatstaf is voor de indeling van de markt vormen. Die handigheid wordt echter wat dubieus zodra wordt geconstateerd, dat de gevolgen voor het zuiver monopolie nogal bizar zijn.

14. Met het stuk dat handelt over het oligopolie heb ik grote moeite. Voor mij is dit horizontale interdependentie aan de vraagzijde (de term is ontleend aan de colleges van Koyck). In elke afzetrelatie kan de prijs van een ander goed voorkomen, ook al is geen sprake van oligopolie. Moet in dit geval in de eerste afzetrelatie niet y_1 worden opgenomen en in de tweede y_2 ?

15. Op blz. 142 wordt gesteld, dat een marktevenwicht labiel zal zijn, wanneer de vraag- en de aanbodcurve pervers verlopen. Ik ben geen voorstander van de term pervers in dit verband. Gesuggereerd wordt, dat een dergelijke labiele situatie zich zal voordoen in geval van een Giffen-goed. Dit nu is niet altijd het geval. Een voorbeeld moge dit verduidelijken.

De vraagrelatie is $q_t^d = + \alpha_1 p_t + \dots$

De aanbodrelatie is $q_t^s = + \beta_1 p_{t-1} + \dots$

Hieruit volgt in geval van korte-termijn-marktevenwicht: $p_t = \frac{\beta_1}{\alpha_1} p_{t-1} + \dots$

Van instabiliteit is sprake, wanneer het quotiënt voor p_{t-1} groter is dan één, m.a.w. wanneer $\beta_1 > \alpha_1$. In het gebruikelijke assenstelsel zal dan de vraagcurve steiler moeten verlopen dan de aanbodcurve (de aanbieders reageren sterker op een prijsverandering). De in het boek gegeven tekening slaat op een stabiel en niet op een labiel evenwicht.

16. Op blz. 165 wordt in het kader van

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

het theorema van Euler gesproken over variabiliteit van *alle* produktiefactoren. Dit kan en moet scherper gedefinieerd worden, zoals uit hetgeen daarop volgt blijkt. Het lijkt mij beter te spreken van: *alle op lange termijn* variabele produktiefactoren.

Elk wetenschappelijk werk is een uitdaging aan de lezer. Ik heb getracht

kritisch met Hartog mee te denken. Van de vragen die bij mij opkwamen en de opmerkingen die ik meende te moeten maken, heb ik er een aantal weergegeven. Wellicht dragen zij bij tot het kritisch denken van hen voor wie dit boek bestemd is.

C. J. van der Weijden

Prof. Dr. G. J. Kruijer: Suriname en zijn burens, landen in ontwikkeling. Terra-bibliotheek, J. A. Boom en Zoon, Meppel 1968, 264 blz., f. 14,50.

In 1951 verscheen van de hand van Kruijer *Suriname en zijn buurlanden, lichtplekken in het oerwoud van Guyana*. In plaats van een vierde druk daarvan te doen verzorgen, heeft de schrijver terecht gemeend dat de snelle ontwikkeling van de Guyana's in de afgelopen zeventien jaar een algehele herschrijving wenselijk maakte.

De meerdere aandacht aan de naoorlogse periode bij een ongeveer gelijke omvang van het totale werk maakte een bekorting van de beschrijving van de vooroorlogse periode noodzakelijk. De kern van het oorspronkelijke betoog bleef daarbij behouden. De inhoud van de oorspronkelijke hoofdstukken X tot en met XIV werd samengevat in een nieuw hoofdstuk X, waarna twee nieuwe hoofdstukken over Suriname en zowel één over het voormalige Britse Guyana als één over het Franse departement Guyane werden toegevoegd. De gegevens hiervoor zijn bijeengebracht door een team kandidaten in de sociologie

onder leiding van hun hoogleraar. De lezer ontkomt daarbij echter niet aan de indruk dat de drie buurlanden vanuit verschillende standpunten zijn benaderd.

De verandering van de ondertitel doet vermoeden, dat de nieuwe uitgave zich plaatst in de problematiek van de ontwikkelingslanden. Voor een econoom is het echter vaak moeilijk de homo economicus terug te vinden temidden van de sociale gevoelsbeschrijvingen. Dit geldt in het bijzonder voor het over het hedendaagse Guyana handelende hoofdstuk XIII. Begonnen wordt met de constatering, dat Guyana er economisch „iets gunstiger voorstaat” dan Suriname. Wanneer men weet dat in 1966 het bruto nationaal produkt per hoofd in Suriname \$ 330 en in Guyana \$ 260 bedroeg, vraagt men zich af of het economische aspect wel voldoende is uitgewerkt. Wél wordt uitgebreid ingegaan op de tegenstellingen tussen de Guyanezen van Afrikaanse en Aziatische afkomst. Het

is daarbij de vraag of de zienswijze van de extreem linkse tandarts Jagan wel zo belangrijk is als schrijver doet voorkomen.

Een niet-behandeld belangrijk verschil tussen Guyana en Suriname is het vraagstuk van de uiteenlopende kosten van levensonderhoud en het daarmee nauw verband houdend feit, dat de valuta van Guyana sinds de oorlog tweemaal devalueerde en de Surinaamse gulden niet. Het betoog voor uitbreiding van kleine en middenstandslandbouw heeft dan ook geen zin, voordat redelijkerwijze kan worden aangetoond of en in hoeverre nieuwe agrariërs een leefbaar bestaan kunnen opbouwen. De Guyanese rijstbouw heeft inderdaad een beschermde afzetmarkt in het Caraïbische gebied gehad. Maar of deze politieke bescherming ten voordele van Guyana is geweest is zeer de vraag. Men zit er thans met een verouderd produktie-apparaat, dat een produkt aflevert, wat op de wereldmarkt de allerlaagste prijs behaalt. Zelfs de armste arbeiders op Trinidad klagen over de Guyanese „stink”-rijst die zij gedwongen zijn te eten.

De beschrijving van het moderne Suriname blijft het centrale punt. Deze is redelijk uitvoerig alhoewel — in navolging van vele andere schrijvers — te veel aandacht aan de agrarische plannen wordt besteed en te weinig aan mijnbouw en industrie, de beide pijlers van Surinamese stijgende welvaart.

Deze heruitgave zal zijn weg zeker vinden. Reden genoeg om uit te kijken naar een volgende herschrijving.

G. C. A. Mulder

Mededelingen

POSTDOCTORALE LEERGANG EUROPESE INTEGRATIE

Het John F. Kennedy Instituut te Tilburg heeft, in samenwerking met de Raad van Nederlandse Werkgevers Verbonden, besloten de postdoctorale leergang Europese integratie voor dit jaar te wijden aan de handelspolitiek van de Europese Gemeenschap na de Kennedy-Ronde. Daar waar het college-onderwerp dit toeliet zijn, ten behoeve van de discussie, twee docenten aangetrokken. De colleges beginnen om 10 uur. Na afloop van de colleges bestaat er gelegenheid tot discussie met de docenten tot 13.00 uur. De leergang vangt aan op 28 september 1968 en duurt t/m 21 december 1968. De colleges worden, zoals

gebruikelijk, gegeven op zaterdagen, eens per twee weken in het gebouw van de Katholieke Hogeschool te Tilburg.

Van de (zeven) programmaonderdelen noemen wij: De EEG en de landen met staatshandel; de EEG en de ontwikkelingslanden; de organisatie van toekomstige handelsbetrekkingen.

Het inschrijfgeld (exclusief lunch) bedraagt f. 50 voor de gehele cursus. Inschrijving voor de leergang kan geschieden door overschrijving van het inschrijfgeld bij de AMRO-bank N.V., Heuvelring, Tilburg (giro: 1091055) onder vermelding van: John F. Kennedy Instituut „Leergangen”. Nadere inlichtingen over het programma van de leergang verstrekt desgewenst gaarne: Drs. J. A. van Lith, John F. Kennedy Instituut, Hogeschoollaan 225, Tilburg.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

Sinds ultimo augustus heeft de Staat een omvangrijk bedrag aan middelen toegevoerd gekregen. Enerzijds was dit het gevolg van de normale ontvangsten en uitgaven van 's Rijks kas, doch anderzijds heeft een grote belangstelling voor de aankoop van schatkistpapier bij de Agent van het Ministerie van Financiën een rol van betekenis gespeeld. De aankoop van dit papier, in grote mate bestaande uit langjarige biljetten, door banken en waarschijnlijk ook door derden deed een belangrijk saldo van ontvangsten boven uitgaven voor de Schatkist ontstaan. De bankkassen stonden deze drainering niet toe, zodat een beroep op de Nederlandsche Bank moest worden gedaan. Voor f. 50 mln. werd aan schatkistpapier aan deze instelling verdisconteerd, terwijl de post voorschotten in rekening-courant op de weekstaat met f. 110 mln. steeg. Onder deze omstandigheden handhaafde het peil van de callgeldrente zich op 4½%, waarbij op de open markt de neiging bestond transacties tegen 4¾% af te sluiten.

Inmiddels echter heeft de maandelijkse betaling medio september van het Rijk aan de gemeenten ten bedrage van globaal f. 300 mln. voor wat ruimte gezorgd. De verruiming van de bankkassen is ook zeer wenselijk omdat zeer grote betalingen aan vennootschapsbelasting eind september en gedurende oktober voor de deur staan. Weliswaar staan hier compenserende betalingen door de Staat tegenover, nl. de aflossing van eertijds opgenomen kasgeldleningen en geplaatst schatkistpapier, doch de ervaring van vele jaren heeft wel duidelijk gemaakt dat, tenzij bijzondere ontwikkelingen plaatsvinden, het najaar een tijd van krapte is.

KAPITAALMARKT

Het algemeen totaal van de officiële goud- en deviezenreserve en het netto buitenlandse actief der handelsbanken is in het eerste halfjaar 1968 met f. 364 mln. gedaald. Globaal geeft dit cijfer het saldo van de totale betalingsbalans weer, zodat men kan zeggen dat deze balans op kasbasis een tekort heeft getoond. In de ontwikkeling in de tijd en wanneer men seizoencorrecties toepast komt een ander beeld naar voren, nl. een belangrijke verbetering in de lopende rekening. Omdat de stand van de betalingsbalans een van de belangrijkste factoren vormt, die de nationale liquiditeit beïnvloeden en daarmee de hoogte van de kapitaalmarktrente, ziet het er naar uit dat de druk naar boven aan het verminderen is.

Het gemiddelde effectieve rendement van langlopende staatsleningen heeft zich gedurende het eerste halfjaar langzaam maar gestaag — met slechts een enkele onderbreking — opwaarts bewogen. Ultimo 1967 was de rente 6,27%, eind maart 6,44%, eind juni 6,51%. In juli bleef deze stijging nog aanhouden, doch eind juli werd met 6,59% een hoogtepunt bereikt. Sindsdien hebben de krachten, die de rente omlaagdrukken de overhand. Eind augustus was de rente 6,50%, midden september 6,47%.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1953 = 100)	29 dec. 1967	H. & L. 1968	4 sept. 1968	13 sept. 1968
Algemeen	374	443 — 359	433	443
Internationale concerns	514	637 — 495	621	637
Industrie	357	397 — 341	390	397
Scheepvaart	109	118 — 102	117	118
Banken en verzekering	185	212 — 179	210	212
Handel enz.	168	194 — 160	190	193

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹				
Kon. Petroleum	f. 155,60		f. 184,90	f. 194,70
Philips	f. 127,40		f. 144,80	f. 147,65
Unilever, cert.	f. 108,40		f. 132,50	f. 134,25
Zout-Organon	f. 160,—		f. 182,50	f. 184,—
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40		f. 117,—	f. 118,50
A.K.U.	f. 66,—		f. 92,10	f. 93,—
AMRO-Bank	f. 47,20		f. 58,80	f. 58,90
Nat. Nederlanden	619		700½	713
K.L.M.	f. 276,—		f. 182,50	f. 183,—
Robeco	f. 228,40		f. 252,50	f. 254,50
New York				
Dow Jones Industrials	905	924-825	921	917
Rentestand				
Langlopende staatsobligaties ²	6,27		6,46	6,47
Aandelen: internationales ³ ..	4,0		3,7 ^a	•
lokales ³	4,2		3,8 ^a	•
Disconto driemaands schatkistpapier	4½		4½/16	4½/2

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

³ 30 augustus.

Prof. Dr. C. D. Jongman

Jong econoom

De Stichting voor Politiek Wetenschappelijk Onderzoek zoekt als wetenschappelijk medewerker van de staf van de VVD-fractie in de Tweede Kamer voor onmiddellijke indiensttreding een doctorandus in de economie, met ten minste twee jaar praktijkervaring in een andere betrekking.

Geboden wordt: verantwoordelijk en afwisselend werk; 4 weken vakantie; redelijk salaris, met alle sociale voorzieningen, inclusief een pensioenregeling en 50 procent AOW-premie voor rekening van werkgever.

Lidmaatschap van de VVD is geen vereiste, maar strekt tot aanbeveling.

Sollicitaties met uitgebreid curriculum vitae, met de hand geschreven, te richten aan: de Secretaris van de VVD-fractie, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Binnenhof 1 A, Den Haag.

Recente publikaties

Dr. H. J. van Zuthem: Gezag en zeggenschap. J. H. Kok, Kampen 1968, 200 blz., f. 13,75.

„Inzichten van dit ogenblik”, noemt de schrijver deze publikatie, waarvan hij hoopt „dat zij een bijdrage kunnen zijn in de discussie over de toekomst van het christelijk sociaal denken”. In zijn slothoofdstuk, waarin hij o.a. van mening is dat het christelijk sociaal denken een radicalisering moet ondergaan, komt hij tot de volgende omschrijving van dit christelijk sociaal denken:

„— het tot stand helpen brengen van *gezagsverhoudingen*, die ten diepste hun grond vinden in de wederzijdse toets van werkgevers en werknemers aan evangelische normen;
— het helpen bevorderen van een *mede-*

zeggenschap van werknemers vanuit plichtsbeseft;

— het helpen bevorderen van *eigendomsverhoudingen*, die reëel berusten op verantwoordelijkheid en dienst;

— het helpen creëren van *arbeidsituaties*, die gebaseerd zijn op de participatie in en de verantwoordelijkheid voor het bedrijf als geheel.”

De titels van de hoofdstukken, die als afzonderlijke artikelen zijn te lezen, luiden achtereenvolgens: Grondmotieven van het christelijk sociaal denken en hun eenzijdige uitwerking — Vragen rondom het gezag — Het gezag van de ondernemers — Het gezagsdenken in protestants-christelijke kring — De medezeggenschap van de werknemers — Het onderzoek onder Amsterdamse aandeelhouders — De betekenis van de eigendom voor gezag en zeggenschap — Een nieuw perspectief voor de

menselijke arbeid — De radicalisering van het christelijk sociaal denken.

Mr. L. J. M. de Leede: De vertegenwoordiger en zijn werkgever. Serie Bedrijf en Recht. N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1968, 121 blz., f. 11,75.

Zowel de relatie handelsagent-principaal (art. 75a W.v.K.) als de verhouding handelsreiziger-patroon (art. 75q W.v.K.) komen in dit boekje aan de orde, waarin niet alleen de bepalingen terzake in het W.v.K., doch ook de buiten dit wetboek voorkomende rechtsregels m.b.t. deze arbeidsverhoudingen worden onderzocht. Aandacht is ook besteed aan enkele regels van internationaal privaatrecht en aan ontwikkelingen in

N.V. PHILIPS-DUPHAR
Pharmaceutisch-Chemische Industrie

Voor plaatsing bij de Administratie van onze onderneming zoeken wij contact met een ervaren

BEDRIJFSECONOOM

of

ACCOUNTANT (NIVRA OF VAGA)

Van hem wordt verwacht dat hij de directie ten aanzien van de bedrijfseconomische problematiek in de ruimste zin van het woord van advies kan dienen.

In verband met de internationale activiteiten van onze onderneming is goede schriftelijke en mondelinge kennis van de Engelse taal noodzakelijk.

Belangstellenden zullen, indien de antecedenten daartoe aanleiding geven, voor een nadere kennismaking worden uitgenodigd.

Leeftijd: ± 30 - 40 jaar.

Brieven met gegevens te richten aan:
het Personeelbureau N.V. Philips-Duphar,
Apollolaan 151 te Amsterdam.

de rijksoverheid vraagt

**voor het Ministerie van Cultuur, Recreatie en
Maatschappelijk Werk**

t.b.v. het Stafbureau Bevordering Doelmatigheid
en Deskundigheid (Stafafdeling Onderzoek en
Planning)

medewerker

voor het bestuderen van doelmatigheidsvragen
op de terreinen van de maatschappelijke
dienstverlening en het opbouwwerk en het
ter zake adviseren van de diverse beleids-
sectoren.

Vereist: voltooide universitaire opleiding in de
sociale of economische faculteit (bedrijfs-
economische richting) of vergelijkbare
universitaire opleiding. Ervaring op organisa-
torisch terrein strekt tot aanbeveling.

Standplaats Rijswijk (Z.H.).

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring,
max. f 1776,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder vacaturenummer
8-4760/0936 zenden aan de Rijks Psychologische Dienst,
Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6%
vakantietoelating

het kader van de EEG, alsook aan de toepasbaarheid van de sociale-verzekeringswetgeving op deze arbeidsverhoudingen.

H. L. F. Verbraak: Ondernemingspensioenregelingen. Æ. E. Kluwer, Deventer 1968, 105 blz., f. 12,50.

In de eerste drie hoofdstukken van dit boekje wordt ingegaan op de constructie en uitvoering van ondernemingspensioenregelingen in de praktijk. Hoofdstuk IV geeft een overzicht van de problematiek met betrekking

tot het evenwicht tussen de wettelijke sociale verzekering en de private aanvullende verzekering.

Verkorte inhoud: Inhoud en uitvoering van ondernemingspensioenregelingen in verband met wettelijke bepalingen — Inhoud en uitvoering van ondernemingspensioenregelingen in de praktijk, afgezien van loon- en prijspeil — Inhoud van wijzigingen in het loon- en prijspeil op de ondernemingspensioenregelingen — Het evenwicht tussen sociale en private pensioenvoorzorgingen.

Renaat Roels: Discussiëren en vergaderen. Serie Vormingswerk, theorie en praktijk, no. I. Wolters-Noordhoff, Groningen 1968, 121 blz., f. 6,90.

Een boekje over discussie- en vergadertechniek. Inhoud (verkort): Waarom groepsdiscussie? — Groepsdiscussie, bepaling en onderscheid — Groepsdiscussie als een groepsdynamisch verschijnsel — Groepsdiscussie als denkproces — Het leiden van een groepsdiscussie — Discussie in grote groepen.

Burgemeester en Wethouders van Amsterdam roepen gegadigden op voor de vervulling van de betrekking van

hoofd van de afdeling Wettelijke Aansprakelijkheid, Verhaals- en Verzekeringszaken ter Gemeentesecretarie, tevens Directeur van het Gemeentelijk Assurantiefonds.

Reflectanten moeten de hoedanigheid van Mr. in de Rechten (Ned. Recht) bezitten en aan een omvangrijk personeel leiding kunnen geven.

Ruime ervaring op civiel-rechtelijk gebied is vereist; kennis van het bestuursrecht en ervaring op het gebied van het verzekeringswezen strekken tot aanbeveling.

Salarisgrenzen tussen f 2731,— en f 4168,— per maand.

Vakantietoelage 6 procent.

Premie A.O.W./A.W.W. komt voor rekening van de Gemeente.

Psychologisch onderzoek zal een onderdeel van de selectie zijn.

Volledige sollicitaties met bijvoeging van foto onder no. 0-4319 binnen 10 dagen na het verschijnen van deze oproep in te zenden bij de Directeur van de Dienst der Gem. Personeelsvoorziening, Jan Luijkenstraat 94, Amsterdam-Zuid.

Het Bureau van de

STICHTING MAATSCHAPPIJ EN ONDERNEMING

is een nieuw wetenschappelijk bureau van een onafhankelijke Stichting, gevestigd te 's-Gravenhage en ingesteld door Nederlandse ondernemingen, in samenwerking met de Centrale Werkgeversverbonden.

beoogt het bevorderen onder alle daarvoor in aanmerking komende groeperingen van het inzicht in de betekenis van de ondernemingswijze voortbrenging voor onze samenleving en in de ontwikkeling van het maatschappelijk leven in verhouding tot de onderneming en tot het daarop gegronde voortbrengingsstelsel; in de eerste plaats door het verrichten en doen verrichten van wetenschappelijke studies, waarvan de uitkomsten openbaar gemaakt worden.

biedt zijn medewerkers(-sters) een prettige werkkring in interdisciplinair teamverband, aantrekkelijke honorering, mogelijkheid van faciliteiten voor proefschrift, opnemings in collectieve pensioenregeling.

zoekt wetenschappelijke medewerkers(-sters), die met zeer goede resultaten hun academische graad behaalden, enthousiast kunnen zijn voor het oogmerk van de Stichting, in staat zijn tot hechte samenwerking van praktische aard, intensief willen werken en beschikken over een goed schriftelijk uitdrukkingsvermogen. In eerste aanleg wordt gedacht aan:

- Een **economist(e)** met bijzondere belangstelling voor kwantitatieve benadering van macro-economische vraagstukken;
- Een **sociolo(o)g(e)** met belangstelling voor vraagstukken van de economische orde;
- Een **jurist(e)** met belangstelling voor economische en fiscale vraagstukken.

verzoekt belangstellenden voor de bovengenoemde functies een handgeschreven sollicitatiebrief met recente pasfoto en curriculum vitae te zenden aan de Directeur: Dr. J. Knoester, Reigerstraat 3, Velp (Gld.). Discretie wordt ten volle gewaarborgd. Men gelieve te vermelden of men al dan niet bereid is, zo nodig, een psychotechnisch onderzoek te ondergaan.

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

Bij de FACULTEIT DER LETTEREN zal op 1 september 1969 vaceren de

LEERSTOEL IN DE ECONOMISCHE GESCHIEDENIS

De Faculteit zal gaarne geattendeerd worden op mogelijke kandidaten. Zowel zij die de aandacht willen vestigen op mogelijke kandidaten als degenen die zelf in aanmerking willen komen, kunnen zich richten tot de voorzitter van de Faculteit, Prof. Dr. A. E. Cohen, Rapenburg 67, Leiden.

Sollicitanten wordt verzocht bij hun sollicitatie een curriculum vitae en een lijst van eigen publikaties te voegen en voorts aan te geven welk lopend onderzoek zij verrichten.

Sollicitaties dienen vóór 1 november 1968 in het bezit van het Faculteitsbestuur te zijn.

Nadere inlichtingen kunnen desgewenst worden ingewonnen bij het Bureau van de Faculteit der Letteren, Rapenburg 67, Leiden, tel. (01710) 2 20 44, toestel 47.

Beleggings-voorlichting:

aan hen die zich thuis willen oriënteren, stelt de AMRO Bank de volgende publicaties kosteloos ter beschikking:

- AMRO Beursnieuws (wekelijks, met veertien-daagse bijlage)
- Kerngetallen van Nederlandse effecten
- De Obligatiegids.

Beleggings-adviezen:

de honderden kantoren van de AMRO Bank staan te uwer beschikking voor individuele beleggings-adviezen en portefeuilleonderzoek.

AMRO BANK
AMSTERDAM - ROTTERDAM BANK

SA 468

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

De toenemende verantwoordelijkheid van de Gemeente voor de lokale en regionale economische ontwikkeling brengt mede dat haar beleid in versterkte mate steunt op wetenschappelijk onderzoek en een goede communicatie in de externe contacten.

Bij de sector **ECONOMISCHE ONTWIKKELING** van de afdeling **ECONOMISCHE ZAKEN**

der **GEMEENTESECRETARIE**,

aan welke de uitvoering van de daaruit voortvloeiende taken is opgedragen, worden gevraagd

a. een

MACRO-ECONOOM

en

b. een

BEDRIJFSECONOOM

De voornaamste taken omvatten: het onderzoek naar de structurele economische ontwikkeling van industrie, handel, ambacht, toerisme en andere categorieën dienstverlening; het opstellen van analyses, adviezen en nota's ten behoeve van het beleid; het onderhouden van contacten met andere overheidsorganen en het bedrijfsleven.

Kandidaten voor deze functies dienen een opleiding te hebben van academisch niveau, alsmede enige ervaring bij voorkeur in onderzoekwerk. Goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid is een vereiste.

Benoeming zal afhankelijk van ontwikkeling, ervaring en leeftijd kunnen plaatsvinden op een salarisniveau van maximaal f 2.108,— per maand.

AOW-premie komt voor rekening van de gemeente.

Vakantietoelage 6 % van het jaarsalaris.

Welvaartsvast pensioenvoorziening.

Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de selectieprocedure.

Voor eventuele nadere inlichtingen kan contact worden opgenomen met het hoofd van de afdeling, tel. 070—62 41 21, toestel 505.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van volledige personalia, alsmede van de naam van dit blad, binnen 14 dagen ONDER NO. R 225 a of b te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchylein 10, 's-Gravenhage.

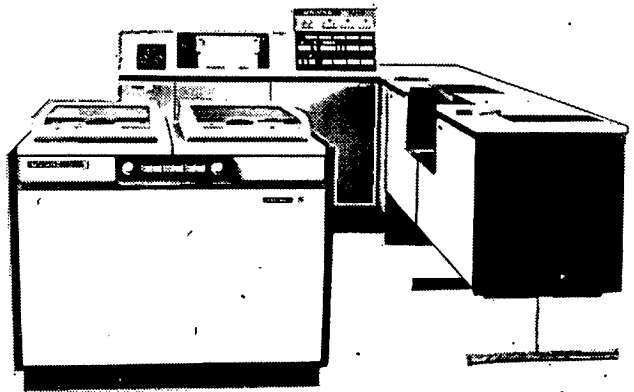

Univac gaat naar de Efficiency Beurs. U komt toch zeker ook? U vindt ons op stand 83 in de Europahal.

Wij demonstreren systemen die op de vorige beurs nog voor bijna onmogelijk werden gehouden. De Univac 9200 en 9300 bijvoorbeeld. Hun nieuwe technieken bewijzen hoeveel meer werk, in kortere tijd, tegen lagere kosten kan worden gedaan.

En, als u toch bij ons bent, kijk dan ook eens naar wat Univac meer te bieden heeft. Aan datacommunicatie, aan in- en uitvoerverzorging. Aan hulpapparatuur en aan nog zoveel meer.

Veel dat traditioneel al erg goed (b)leek, maakt Univac toch nóg beter! Zou dit misschien de reden zijn waarom - sinds de vorige beurs - enkele tientallen Nederlandse bedrijven en instellingen computers bij Univac bestelden?

 SPERRY RAND HOLLAND N.V.

UNIVAC

Johannes Vermeerstraat 7, Amsterdam-Z., tel. 020-733232

NEDLLOYD

Wij zullen gaarne in contact treden met een

jong academicus (jurist of econoom)

die de directie van onze grootste dochtermaatschappij, Nedlloyd Ongevallen, zowel in de beleidssfeer als in de uitvoering zal gaan assisteren. Deze maatschappij houdt zich bezig met auto- en aansprakelijkheidsverzekeringen en met verzekeringen in de medische sector (ongevallen- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen).

Een veelzijdig geïnteresseerde jurist of econoom kan zich hier bekwamen op het gebied van administratie en automatisering, organisatie, statistiek, verkoop, verzekerings-techniek en -voorwaarden, schade-regeling enz.

Het vermogen gemakkelijk te formuleren en duidelijk te rapporteren is een primaire eis. De mogelijkheid van opleiding, ook in andere sectoren van onze maatschappij, is aanwezig. Kennis op verzekeringsgebied is niet vereist.

Leeftijd tot \pm 30 jaar.

Sollicitaties, voorzien van een recente pasfoto, worden gaarne tegemoet gezien door onze afdeling personeels-zaken.

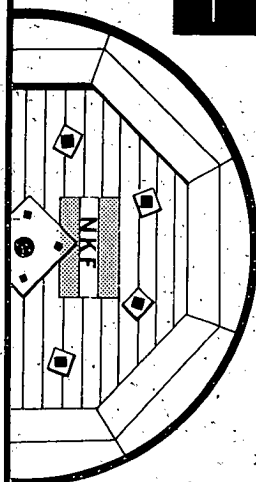
VERZEKERINGEN

N.V. Nederlandsche Lloyd,
Amsterdam, Nachtwachtlaan 20,
Telefoon (020) 783355
Postbus 9200

N 22

KABELS

voor
sterkstroom
en
telecommunicatie

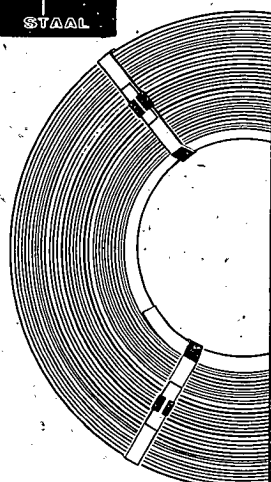

STAALDRAAD

walddraad/
getrokken draad

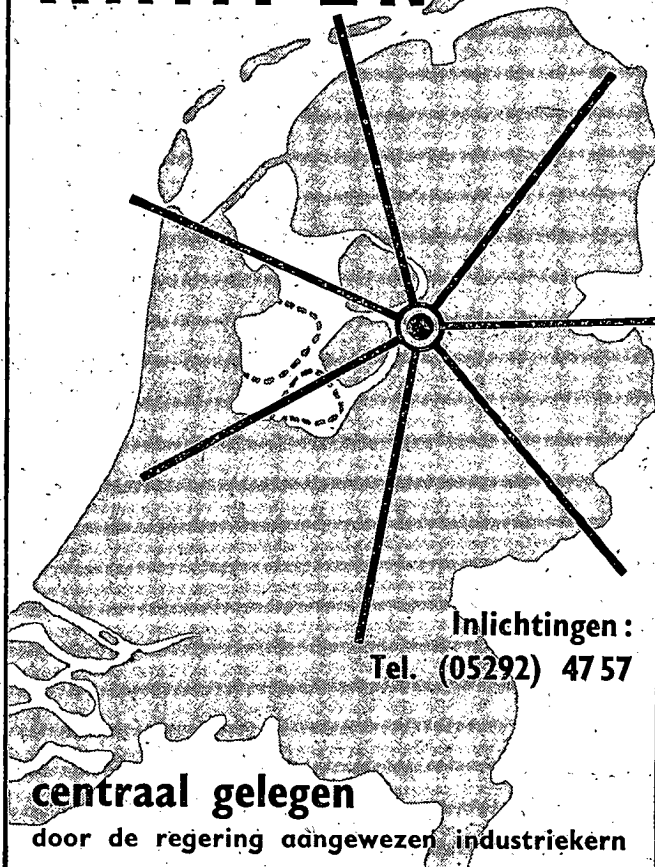
STAALBAND

warm en koud
gewalst

**N.V. NEDERLANDSCHE
KABELFABRIEKEN DELFT**

KAMPEN

Inlichtingen:
Tel. (05292) 47 57

centraal gelegen
door de regering aangewezen industriekern